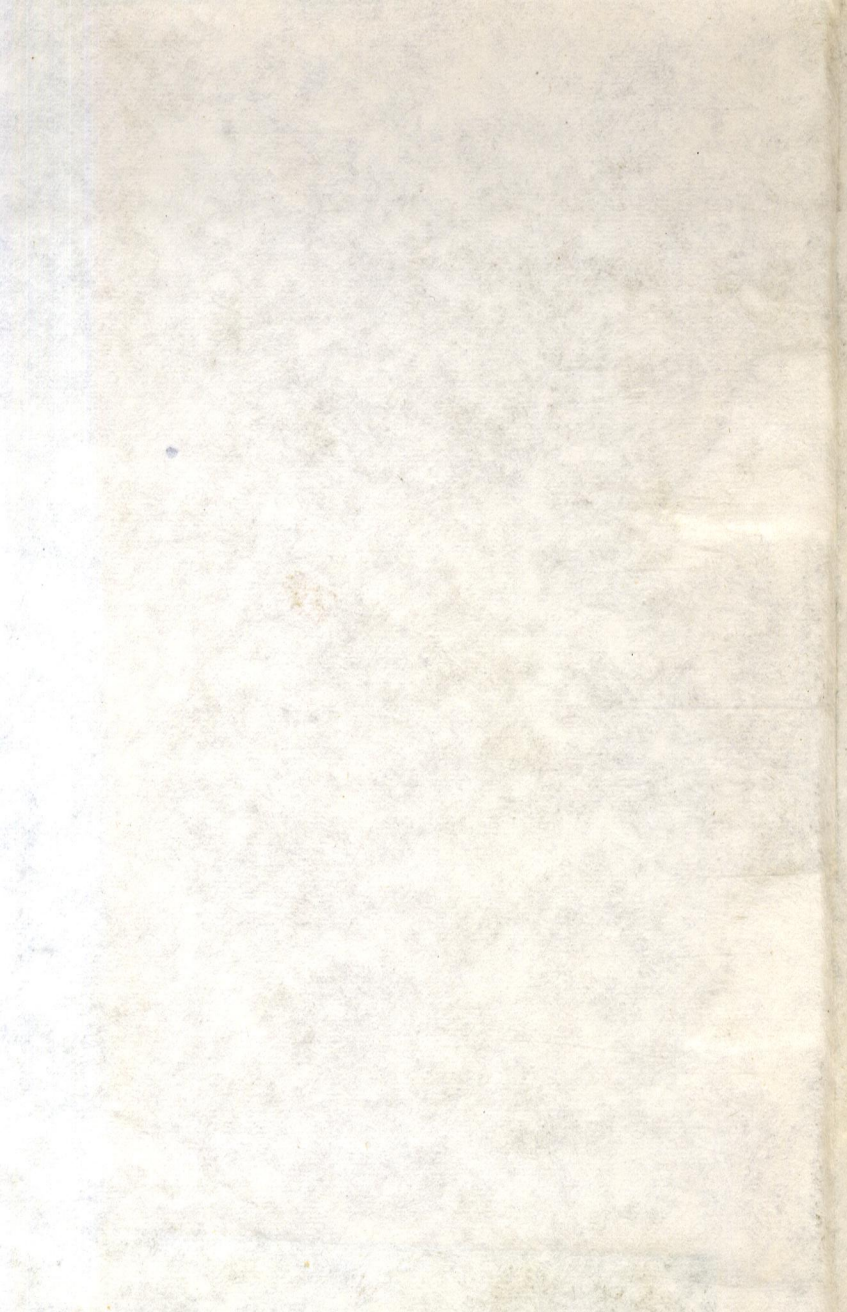


А. Юган

Матеріали
для позашкільної
роботи з творами
Г. Франка



НКО - УРСР
УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ



243

КОГАН А.І.

МАТЕРІАЛИ
ДЛЯ ПОЗАШКІЛЬНОЇ
РОБОТИ З ТВОРАМИ
І. ФРАНКА



ВИДАВНИЦТВО
"РАДЯНСЬКА ШКОЛА"
1941

VI | 31669
K-570

31669

K-570

06
НКО - УРСР
УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ

КОГАН А.І.

МАТЕРІАЛИ
ДЛЯ ПОЗАШКІЛЬНОЇ
РОБОТИ З ТВОРАМИ
І. ФРАНКА



~~66787~~



ВИДАВНИЦТВО
РАДЯНСЬКА ШКОЛА
Київ - 1941

8(c) У. 18 (092 Фрэнко) (077.2)

+012 [unclear] + [unclear]

217 (1 пр к.ф.)

Львів. Бібліотека
АН УРСР

~~1.005 к-ф.~~

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ 31 669

VI
K-570



1856 — 1916 p.p.

І. ВСТУП

Ми наближаємося до відзначення ювілею великого українського письменника, революціонера-демократа, видатного вченого Івана Яковича Франка. Наша країна розпочала підготовчу роботу до святкування в 1941 р. двох річниць І. Франка—85 років з дня народження (27 серпня 1856 р.) і 25 років з дня смерті (28 травня 1916 р.). Утворення Урядового комітету для відзначення Франкового ювілею говорить про велике значення його творчості для соціалістичної культури. Геніальний письменник-демократ, великий гуманіст, непохитний борець за волю й щастя трудящих, що збагатив скарбницю української і світової літератури високоідейними художніми творами,—надзвичайно дорогий і близький усім народам соціалістичної батьківщини. Бентежний дух Франка, його палка ненависть до віковичних ворогів народу: українських поміщиків, польської шляхти, капіталістів, попівства, його буйне й невпинне шукання волі, радості й щастя чудово перегукуються з нашою сучасністю, коли кращі сподівання й мрії героїчних синів нашої батьківщини стали прекрасною дійсністю.

Франко глибоко вірив в історичний прогрес. Великим оптимізмом просякнута його творчість. Він передбачав, що свято визволення трудящих, торжество соціалістичних ідеалів, щасливе соціалістичне майбутнє настане, і крізь свинцеву задуху своєї дійсності привітав це майбутнє.

Поет у „Пісні будущини“ казав:

„...Знов час прийде, до найтяжчого бою,
Останнього, за правду й волю милу
Ти поведеш народи і прогнилу
Стару будову розвалиш собою.

І над оновленим, щасливим світом,
Над збратаними, чистими людьми
Ти зацвітеш новим, пречудним цвітом“¹.

Зазнаючи життєвих злигоднів своєї сучасності, Франко вірив у те, що його уперта боротьба за волю народу не загине марно, і що в майбутньому, коли „розпадуться пута віковії“, він посяде в новому суспільстві почесне місце: потомки згадають про нього й оцінять по заслугах:

„До моря сліз, під тиском пересудів
Пролитих, і моя вплила краплина;
До храму людських змагань, праць і трудів
Чень² і моя доложиться цеглина.

А як мільйонів куплений сльозами
День світла, щастя й волі засвітає,
То чень в новім, великім людськім храмі
Хтось добрим словом і мене згадає“³.

Велика Жовтнева соціалістична революція здійснила те, про що мріяв Франко. На одній шостій частині світу побудований новий соціалістичний лад. У новій і вільній сім'ї народів Радянського Союзу ми згадуємо великого українського письменника палким словом любові й пошани. В літературній спадщині нашої неосяжної соціалістичної батьківщини поруч з творами Пушкіна, Шевченка, Руставелі та інших великих поетів творам Франка належить почесне місце.

¹ Франко І., Вибрані твори, т. V. Держлітвидав, 1936.

² Чень — може.

³ Франко І., Вибрані твори, т. V, Держлітвидав, 1936.

Святкування ювілею народного поета Франка в СРСР — це велике культурне свято. Вшанування пам'яті великого письменника — справа всенародна, справа всієї країни, партії, уряду.

Велику роботу в справі підготовки до ювілею Франка мають провести школи й позашкільні культурні установи.

Видаючи „Матеріали для позашкільної роботи з творами І. Франка“ (в межах неповної середньої школи), ми ставимо собі за завдання допомогти керівникам читанням у школі (учителям, шкільним бібліотекарям) і робітникам дитячих бібліотек у пропаганді творчості великого народного письменника, у керівництві читанням його творів.

У виховній роботі з дітьми творчість І. Франка, високохудожня, високоідейна й політично наснажена, являє виключно цікавий і цінний матеріал. Його твори виховують у читача громадські почуття, викликають ненависть до гніту та експлуатації, гуманне ставлення до пригноблених трудящих, почуття колективізму, товариства, примушують вірити в остаточну перемогу трудящих у всьому світі.

Інтернаціональні симпатії Франка, його антирелігійні настрої закликають до інтернаціональної солідарності, до антирелігійної непримиренності.

Творчість І. Франка по праву має зайняти найважливіше місце в читанні широких мас.

Подаючи матеріали для позашкільної роботи з творами Франка, ми рекомендуємо з Франкової спадщини все найкраще, що бажано було б використати для читання учнів I—VII класів.

Декілька слів про побудову нашої книжки

Вступ. Перший розділ — „Великий письменник-демократ Іван Франко“ — дає керівникові читанням коротку довідку про життя і діяльність Франка, зокрема

про його роботу в галузі дитячої літератури. Ми не мали на меті подати докладну біографію Франка, оскільки її можна знайти в багатьох джерелах (в підручниках, хрестоматіях з української літератури тощо).

У другому розділі говоримо про значення І. Франка в українській літературі, зокрема дитячій.

У третьому розділі—„Керівництво читанням“—вказуємо, як треба керівникові готуватися до роботи з дітьми різного віку над творами Франка. Знайомимо з окремими формами й методами роботи, наводимо зразки літературних бесід, творчої роботи дітей, плани літературних ранків і вечорів, літературних виставок і плакатів. Крім того, додаємо бібліографію (див. стор. 121—126), вміщуємо деякі ілюстрації.

Сподіваємось, що всі ці матеріали певною мірою допоможуть широким колам педагогів і бібліотекарів в їх позашкільній роботі над творами Франка. Але було б помилкою думати, що методичні вказівки та ілюстративні матеріали, подані в даній роботі, є вичерпуючі. Вони мають своєю найближчою метою орієнтувати, дати певне спрямування в роботі з дітьми над творами Франка під час підготовки до ювілею.

Ми певні, що керівники читанням (педагоги та бібліотекарі), враховуючи всі можливості й особливості тої або іншої установи, склад читачів, виявлять усю свою ініціативу, весь свій досвід, щоб якнайкраще організувати роботу в справі пропаганди й вивчення творів великого народного поета І. Франка.

II. ВЕЛИКИЙ ПИСЬМЕННИК-ДЕМОКРАТ ІВАН ФРАНКО

(Біографічна довідка)

Славетний письменник і видатний вчений, публіцист і громадський діяч Іван Якович Франко народився 27 серпня 1856 року в селі Нагуєвичах, Дрогобицького повіту, в Галичині (колишня Західна Україна), що входила за часів І. Франка до складу Австрійської імперії, а тепер входить до складу СРСР.

Населення Галичини, що складалося за національністю з українців, поляків, євреїв та інших, переживало в другій половині XIX ст. добу зростання капіталізму, пауперизації і пролетаризації селянства, яке йшло масами на заробітки до Борислава, Дрогобича та інших промислових центрів, де зазнавало жахливої експлуатації з боку підприємців. Цю експлуатацію підтримувала церква в особі духовництва всіх національностей, а також і буржуазно-клерикальна школа.

Економічне й культурне життя Галичини, класову боротьбу, яка там точилася, яскраво зобразив Франко в своїх творах.

Франко характеризував Галичину свого часу як країну „економічно відсталу, без ознак розумового життя“. Народна освіта стояла на низькому рівні, школи, якими керувало духовництво, убивали в дітях усякі творчі прагнення.

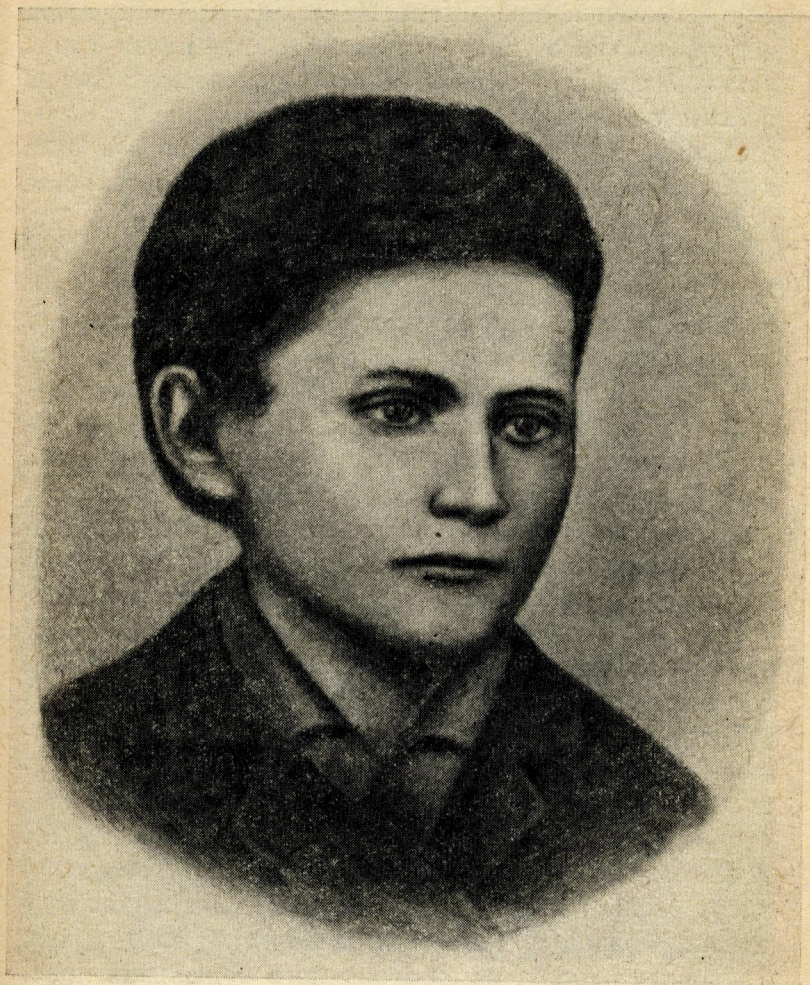
Літературне життя Західної України, що почало пожвавлюватися після реформи 1848 року, значно від-

ставало від літературного життя Наддніпрянської України. Поодинокі таланти, як, наприклад, О.-Ю. Федькович, губляться серед малокультурних і безідейних письменників, з якими запекло боролися передові українські діячі Наддніпрянської України, зокрема Драгоманов. Навколо Драгоманова згуртувалася невелика група ідейної передової молоді Галичини (М. Павлик, О. Терлецький, І. Франко) для рішучої боротьби зі зашкарублістю і безпринципністю галицьких літераторів. Передова група молоді дала літературні твори (новели Павлика, оповідання і повісті І. Франка), що різко відрізнялися від усього, створеного до того часу галицькою белетристикою. З цієї групи особливо виділявся Франко. Він, як ніхто до нього в українському письменстві, був співцем робітничого класу, оборонцем його інтересів.

Франко та його ідейні друзі шукали зв'язків з передовою літературою Росії, захоплювалися ідеями російських революціонерів-демократів, набули популярності в демократичному рухові 80—90 рр. Галичини та Росії. Зате викликали тривогу і ненависть у австрійського уряду, польських і українських панів. Особливо великих утисків з боку реакційної зграї зазнав Франко¹.

Франко походив із сім'ї селянина-коваля. Батько Франка був розумною, чулою людиною. З великою пошаною ставилися селяни села Нагуєвичі і сусідніх сіл до „Яця-коваля з Гори“, відвідували його кузню як з роботою, так ради його розумного слова. Бідні галицькі селяни розказували тут про панські здирства, про свої злидні та безталання. Допитливо вслухався маленький Іван, син коваля, в сумні опові-

¹ Яскраву характеристику Галичини часів Франка, її економічного, культурного і політичного життя можна знайти у І. Франка в його статті — „Южнорусская литература“ (див. Энциклопедический словарь, Ф. Брокгауз и И. Эфрон, т. 81, СПб, 1904 г., стр. 300—326).



І. Франко — школяр,

дання селян і глибоко западали в свідомість хлопчика гіркі селянські скарги. Батьківська кузня була для Франка школою життя. Падали на хлопчину іскри від ковальського горна, але дужче його пекли слова батькових гостей—селян. Вони розпалювали вогонь помсти у свідомості рудоволосого хлопчика.

„...Мені здається, що запас його (вогню) я взяв дитиною на далеку мандрівку життя, і що він не погас і досі“¹.

Шестилітнім хлопчиком Франко пішов до сільської школи в селі Ясениця-Сільна, де пробув два роки. Батько Франка, сам неписьменний, хотів вивести в люди Івана. Нелегке було навчання дитини в школі. До сина „хлопа“ ставилися презирливо, з нього знущалися. Але великі здібності Івана, його любов до науки перемогли всі перешкоди. Після сільської школи він успішно закінчив „нормальну школу“ в Дрогобичі, потім там же — гімназію (середню школу). Ще в гімназії Франко ґрунтовно знайомиться з творами кращих українських, російських, а також видатних європейських письменників. За роки навчання в гімназії Франко зібрав досить велику бібліотеку (щось близько 500 книжок).

Після закінчення гімназії Франко вступає до Львівського університету. Тут він знайомиться з соціалістичною літературою, бере активну участь у громадському житті, пише в студентському журналі „Друг“.

Вивчаючи літературу соціалістів-утопістів, вивчаючи твори Карла Маркса, спостерігаючи тяжке життя трудящих, Франко свідомо стає на боротьбу за інтереси трудового народу, на оборону його соціальних прав. Австрійський уряд тричі арештовував Франка і ув'яз-

¹ Франко І., „У кузні“, Твори, т. III, стор. 118, „Книгоспілка“, 1925.



Кабинет І. Франка.

нював, але не міг зламати його твердого духу й завзяття. Перемагаючи злидні, приниження і презирливе ставлення до себе польських і українських шовіністичних кіл, письменник не випускає з рук пера, що гостро картало хиби феодально-капіталістичного суспільства, обороняє інтереси трудового народу, розкриває йому очі на основні причини тяжкого становища селянських і робітничих мас.

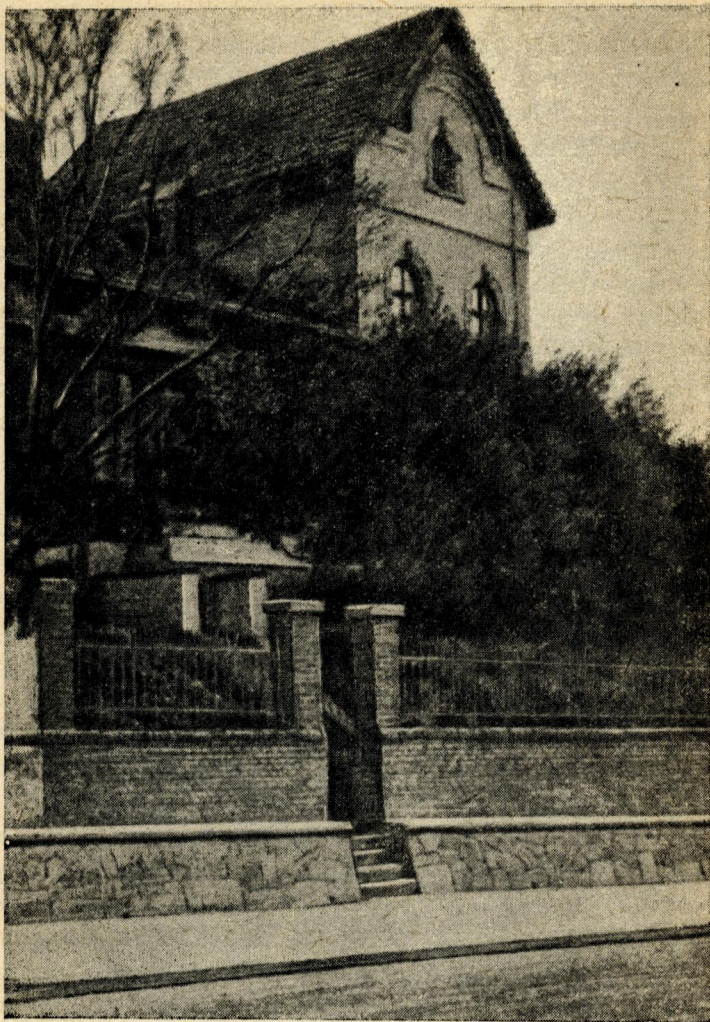
Франко, надзвичайно освічена людина свого часу не лише на Україні, а й в Європі, був у курсі всіх політичних, соціальних і літературних питань своєї епохи, його твердження відзначалися великою глибиною. Поет був близький культурі російського народу, вивчав Герцена, Добролюбова, Чернишевського, Салтикова-Щедріна, глибоко цинив їх. Він писав: „Герцен займає всі мої вільні хвили, і я багато з нього користаю...“ (Франко, з листа до І. Белея, 1881)¹.

„...Я знов по цілих днях упиваюсь економією Чернишевського. Що за шкода, що огромної часті його статей не видано, т. є. не передруковано з „Современника“. Це золото, не статті!“².

Франко відіграв велику роль у розвитку української культури. За видатні наукові роботи Харківський університет дав Франкові почесний докторський диплом, а Петербурзька і Празька академії наук обрали його своїм членом. Львівський університет обрав його на кафедру української літератури, але правлячі сфери не допустили Франка до викладання. Про це сам Франко пише: „Відважився я здати з відзначенням докторат славістики у Відні і габіліту-

¹ Возняк М., З життя і діяльності І. Франка, К., „Культура“, 1925, ч. II, стор. 51.

² Павлик М., Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом, т. III (1879 - 1881), Чернівці, 1910, стор. 53—54.



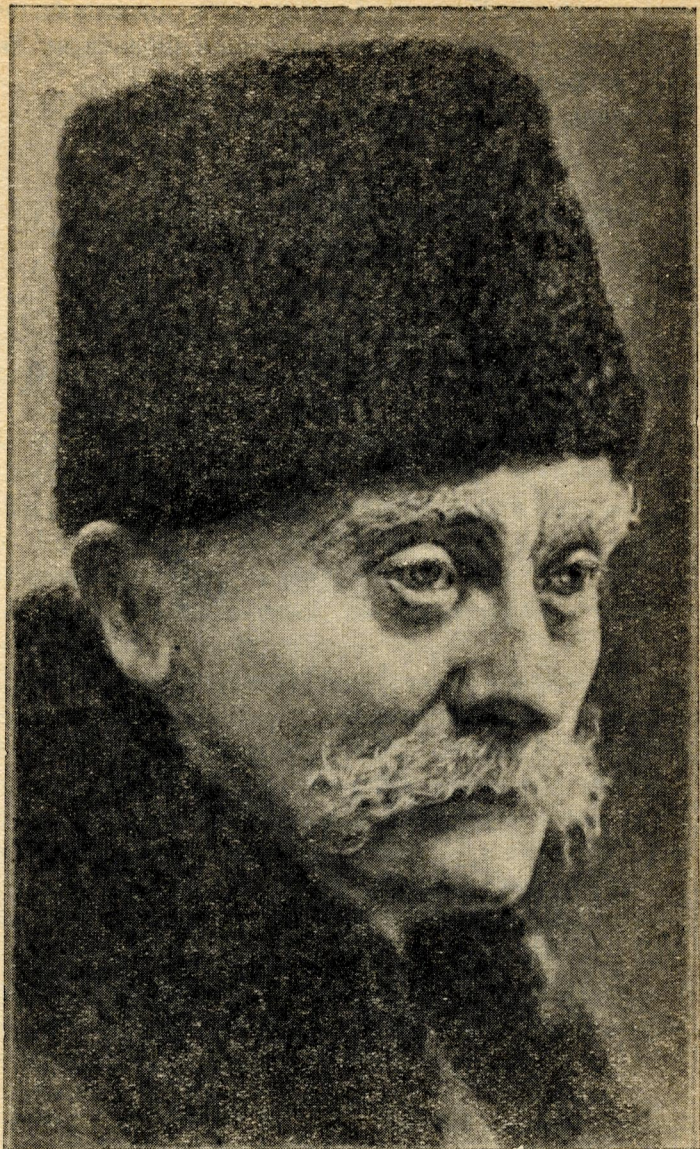
Будинок, де жив Франко (Львів).
Тепер музей ім. І. Франка.

ватися на виклади української літератури на Львівським університеті. Об'єднаній коаліції правлячих сфер зі співзвучними українцями вдалося врятувати Русь від такого нещастя, яким, безумовно, були би сталися мої виклади. „Бійтеся бога, як можна цю людину пускати на університет. Подивіться лише, в якому порваному сурдугі він ходить!“¹ Отже, Франко не був затверджений доцентом Львівського університету. Від „політично неблагонадійного“ вченого-плебея Франка відмежувались його „шляхетні“ колеги.

Обсяг наукової роботи І. Франка надзвичайно широкий. Франко цікавився найрізноманітнішими питаннями в галузі науки і мистецтва. Не пройшли поза його увагою і питання педагогіки, питання дитячої літератури. Вихованню дітей він надавав великого значення. Певний того, що молоде покоління вибере собі кращі умови життя, Франко з надією дивиться на дітей. Питанням виховання дітей Франко присвячує ряд спеціальних статей (див. стор. 110). У цих статтях Франко висловлює ряд думок принципіального значення щодо виховання дітей і дитячого читання. З 1890 р. Франко активно виступає в дитячій літературі. Він пише багато творів (казок, пісень) спеціально для дітей. Франко розгортає широку видавничу діяльність.

Наукова, громадська, письменницька і видавнича діяльність Франка проходить у тяжких умовах. З 1908 р. Франко тяжко хворіє і значною мірою втрачає працездатність. Розбитий фізично, Франко продовжує працювати на користь народу. У своїй діяльності Франко не самотній: у нього було багато ідейних друзів, серед яких зустрічаємо імена таких видатних

¹ Франко І., Дещо про себе самого, Твори, т. II, стор. 274, „Книгоспілка“, 1925.



І. Франко в останні роки життя.

письменників, як Горький, Грабовський, Коцюбинський і Л. Українка. Вони глибоко поважали Франка як людину і високо цінили талант письменника.

28 травня 1916 року Франко вмер у Львові.

ІІІ. ЗНАЧЕННЯ І. ФРАНКА В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Франко широко відомий в українській літературі і загальній, і дитячій як талановитий письменник-реаліст, як поет боротьби проти насильства й гніту в феодально-капіталістичному суспільстві.

Літературна діяльність Франка проходила в Галичині (колишній Західній Україні) в умовах, відмінних від російського і українського літературного життя царської Росії того часу (80—90 рр.), де письменники-демократи становили вже не абияку силу.

У своїх спогадах Франко так характеризує сучасну йому галицьку літературу:

„Одні вважали літературу забавкою і жадали од неї поперед усього легкості і забавності. Для других це мала бути школа панського життя й аристократичних манер і через те різало по душі всяке хоч крихітку різке змалювання справжнього життя, особливо мужичого. А всі разом вважали літературу за найкращий спосіб моралізувати народ. Для того література повинна, на їх думку, представляти людей вищих, ідеальних, таких, якими повинні бути всі. І мова повинна бути делікатна, без грубих мужицьких, вульгарних слів“¹.

Від галицької літератури тхнуло реакційним духом, мертвечиною.

¹ Коцюбинський М., Іван Франко. Реферат, читаний у Чернігівській „Просвіті“ в 1908 р., Твори, т. V, ДВУ, 1929, стор. 187.

Коцюбинський, протиставлячи літературну творчість Франка галицькій реакційній літературі, казав:

„В літературних напрямках скрізь панує польська романтика, підмішана німецьким сентименталізмом XVIII віку. З новішою європейською літературою ніхто не знайомиться, демократичний напрямок тодішньої російської літератури до них не доходить. Взагалі галичани з тих часів мали на літературу чудні погляди“¹.

✓ „...Франко явився новатором у галицькій літературі. Не тільки в формі, в літературній манері, а й у своїх відносинах до фактів життя, які він малює. Село цікавить його не з етнографічного боку, як попередніх письменників, він не ідеалізує сільського життя. Його інтересують соціальні і економічні сторони того життя, гніт, страждання і всяка кривда. Наскрізь гуманний, чоловічий, Франко оддає своє серце і всі свої симпатії тим, хто „в поті чола“ добуває хліб не тільки собі, але й другим, тим, що самі не роблять“².

Франко вчився у російських і західноєвропейських класиків, вивчав їх творчий метод. Будучи прихильником реалістичного методу в літературі, він широко використовує метод критичного реалізму.

Франко виводить українську літературу на широку арену світової літератури: він поглиблює і поширює тематику української літератури, порушує в ній соціальні питання, що не втратили свого значення і в наші часи.

Франко відображає в своїх творах різні епохи, різні національності і класи. В минулому і сучасному людства він показує типові явища.

¹ Коцюбинський М., Іван Франко. Реферат, читаний у Чернігівській „Просвіті“ в 1908 р., Твори, т. V, ДВУ, 1929, стор. 187.

² Там же, стор. 193.

Історичне минуле відображено в ряді творів („Захар Беркут“, „Сон князя Святослава“, „Бунт Митуси“ і т. ін.).

Інтернаціональні мотиви знаходимо в творах: „До світла“, „Цигани“, „Товаришам із тюрми“, „Сурка“ і т. ін.

Велике місце займає в Франковій творчості робітнича і селянська тематика („Бориславські оповідання“, „Борислав сміється“, „Воа Constrictor“, „Ліси і пасовиська“, „Вівчар“ і т. ін.).

Є твори з життя інтелігенції („Лель і Полель“, „Для домашнього вогнища“ і т. ін.).

Не пройшов поза увагою Франка клас експлуаторів: феодальна аристократія, буржуазія, духівництво („Основи суспільності“, „Чиста раса“, „Задля празника“, „Дума про Маледикта Плосколоба“).

Франко виступає як ворог релігії („Отець гуморист“, „Товаришам із тюрми“, „Лисиця-сповідниця“ і т. ін.).

Діти з народу, школа також знайшли місце в творчості письменника. Коцюбинський, відзначаючи це, сказав: „Здавалось би, що авторові грізної, понурої картини життя працюючих у „поті чола“ недоступні ясні і ніжні образи. А подивіться, з яким теплим, сердечним чуттям, з якою любов'ю малює він дітей. Доволі пригадати оповідання „Малий Мирон“, „Грицева шкільна наука“, „Мій злочин“ і інші, доволі згадати написані ним для дітей казки і вірші — і стане ясним, що борець  уміє бути голубом: Франко наче спочиває на дітях од моря сліз і горя, співцем яких він зробився“¹.

Нема такого літературного жанру, зразка якого не можна було б знайти у творчості Франка.

Його повісті, поеми, оповідання і п'єси, порушуючи проблеми великого соціального значення і вражаючи

¹ Коцюбинський М., Іван Франко. Реферат, читаний у Чернігівській „Просвіті“ в 1908 р., Твори, т. V, ДВУ, 1929, стор. 195.

ідейною глибиною та завершеністю кожного образу, досягають високої художності.

Його лірика зберегла й у наші часи всю свою чарівність і хвилюючу красу: в ній відбитий складний глибокий світ переживань людини, в якій особисті почуття набувають соціального значення.

Його сатира являє собою й досі блискучий зразок політичної сатири, що була влучно і безпомилково („Свинська конституція“, „Історія одної конфіскації“ і т. ін.).

І, нарешті, казки Франка для дітей — кращі зразки казкового жанру в світовій літературі. Він уміє знаходити цікаві казкові сюжети. Літературно обробляючи народні казки, Франко зберігає в них народний стиль.

Франкові казки діти сприймають легко, з великим інтересом. З неменшим інтересом читають їх і дорослі.

Маючи на увазі нашу роботу над творами Франка в дитячій аудиторії, ми докладніше зупиняємося на його творчості для дітей.

Як автор творів для дітей Франко виступає в 1890 р. Він не лише майстер художнього слова, але вдумливий і спостережливий педагог, що уважно поставився до питань дитячого читання. Франко враховує інтереси дітей різного віку, починаючи від дошкільного і кінчаючи юнацьким. Від малих форм для дітей дошкільного і молодшого віку (пісня, жарт, маленька казочка, байка) Франко переходить до великих форм для дітей старшого віку.

Дитяча література часів Франка стояла на ще нижчому рівні, ніж література для дорослих. І заслуга Франка в тому, що він рішуче, з усією суворістю виступає проти косності галицької літератури як загальної, так і дитячої, спрямовуючи її на новий шлях.

Від літератури для дітей він вимагає, перш за все, правдивості, наочності, конкретності, образності,



— „Еге, чекай, лишень, не в такі я тепер пани вскочив, щоб став відповідати тобі на твоє гусяче питання“.

(І. Франко — Грицева шкільна наука).

✓цікавого сюжету, а також соціальної спрямованості. Вважаючи за необхідне розвивати дитячу фантазію, Франко, проте, не відриває дітей від реального життя.

Приділяючи велике місце казкам, як матеріалу для читання дітей від 6 до 12 р., Франко визнавав лише ті казки для дітей, що „розбуджують їх цікавість та увагу до явищ природи, але не розбуркують молоді фантазії дивоглядними образами заклятих замків, царів, розбійників, драконів та демонів, не тривожать молодого чуття страшними трагічними пригодами та незрозумілими для дітей відносинами полів. Я бажав би, щоб наші діти в інтересі здорового і морального розвою якнайдовше витали фантазією в тім світі простих характерів і простих відносин, у світі, де все видно й ясно, і симпатії не потребують ділитися. Відси вони винесуть перші й міцні основи замилювання до чесноти, правдомовності і справедливості, а надто любов до природи і охоту — придивлятися близько її творам, прислухатися її таємній мові, чути себе близькими до неї, підглядати, а далі просліджувати її великі загадки“¹.

Франко широко використовує народний епос про тварин. В 1890 р. він виступає з великою казкою-поемою „Лис Микита“, для якої використав величезні багатства народного тваринного епосу. В 1896, 97, 98 рр. виходять казки Франка, перероблені з казок, складених серед різних народів: сербського, російського, грецького, індуського, німецького, перського тощо.

Франко, переробляючи для дітей популярні казкові сюжети, мав на меті виховні завдання, „не вагався декуди відступати від оригіналів, вводити нові мотиви

¹ Франко І., Передмова до збірки казок „Коли ще звірі говорили“, Твори, т. XXV.



адійшла весна прекрасна,
Многоцвітна, тепла, ясна,
Ніби дівчина в вінку;
Ожили луги, діброви,
Повно гомону, розмови
І пісень в чагарнику..."

(І. Франко — Лис Микита).



в старий засновок"¹. Він бажав звернути думку „малих читачів та слухачів від казкових фікцій на дальший, ширший обрій життєвого змагання та наукового дослідю"².

Франко популяризує серед дітей старшого віку найкращі зразки світової літератури, в яких порушено важливі соціальні та етичні питання, показано складні людські характери. В 1891 р. в дитячому журналі „Дзвінок“ виходить у переробці Франка повість Сервантеса „Пригоди Дон Кіхота“— „величний малюнок боротьби між благородними поривами чуття та твердою дійсністю, між поезією і прозою життя“³. 1895 р. Франко друкує в тому ж журналі „Дзвінок“ перероблену арабську казку „Абу Касимові капці“, в якій подано тип скнари, не раз трактований у світовій літературі. Це казка етичного характеру— в ній показана пристрась, що призвела людину до загибелі.

Написав Франко ряд оповідань і віршів, в яких говорить про тяжке життя дітей з народу в феодально-капіталістичному суспільстві („Schön schreiben“, „Олівець“, „Галаган“ тощо). Ці твори не написані спеціально для дітей, але діти з інтересом читають їх.

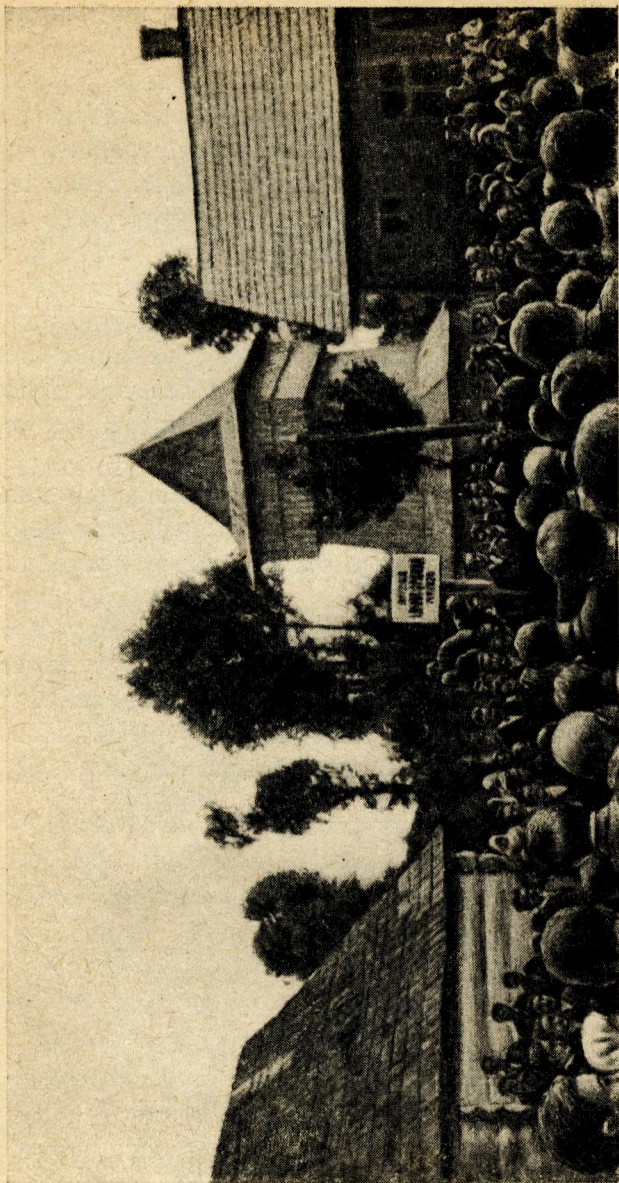
Велику увагу звертав Франко на культуру мови дитячої літератури. Він прагнув виховати у маленького читача „любов до рідного слова, його краси, простоти і чарівної милозвучності“⁴. В усній народній творчості Франко черпав не лише теми, але й художні засоби. Звертаючись до читачів-дітей, він казав: „Тисячі речей у життю забудете, а тих хвиль, коли вам

¹ Франко І., Передмова до збірки казок „Коли ще звірі говорили“, Твори, т. XXV.

² Там же.

³ Франко І., Передмова до „Пригод Дон Кіхота“, Твори, т. XXVI, стор. 10, „Книгоспілка“, 1928.

⁴ Франко І., Байка про байку, Твори, т. XXV.



Франківське свято, улаштоване робітниками м. Дрогобича в Галичині року 1926.
(Відкриття вул. ім. Франка).

люба мама чи бабуса оповідала байки, не забудете до смерті“¹.

Франко був людиною широких прагнень, з високо розвиненим громадським почуттям. Він впливав на хід розвитку культури та літератури своєї країни і брав жваву участь у боротьбі літературних течій свого часу. Поет надавав величезного значення літературній критиці і написав чимало цінних критичних статей, де порушив ряд серйозних питань, зокрема питання дитячої літератури. Він завжди боровся за мистецтво, яке б служило на благо суспільству, на перебудову його на соціалістичних основах; боровся за тісніший зв'язок літератури з життям, за справжню народну літературу.

Франко належав до тієї групи письменників-демократів, які зуміли в своїй творчості поєднати великі революційні ідеї з високою майстерністю поетичного слова.

Характери й систему поведінки людей Франко з'ясовує впливом оточення й соціальних умов. В своїх творах він виводить „типові характери в типових обставинах“ (Енгельс). Його персонажі зберігають свою дійовість і актуальність і для нашого часу.



¹ Франко І., Байка про байку, Твори, т. XXV.

IV. КЕРІВНИЦТВО ЧИТАННЯМ ТВОРІВ І. ФРАНКА

„Вивчати поета — значить не лише ознайомитися через посилене і повторне читання з його творами, але й відчувати, пережити їх“ (Белінський В., Критичні статті, т. III).

Треба вміло керувати читанням юного читача й викликати у дітей жвавий інтерес до Франка — людини і письменника. Керівник має подати змістовно і цікаво біографію поета, а також розкрити сторінки його художньої творчості. Деякі труднощі являє мова Франка: в його творах зустрічаються специфічні для тодішньої Галичини німецькі і польські слова, незрозумілі нашим дітям; їх треба пояснити.

1. ПІДГОТОВЧА РОБОТА КЕРІВНИКА ЧИТАННЯМ

Про серйозну роботу з творами письменника може бути мова лише тоді, коли керівник читанням заздалегідь сам добре ознайомиться як з біографією автора, так і з його творами.

Біографічні дані про І. Франка можна знайти в таких джерелах:

Коцюбинський М., Іван Франко. Реферат, читаний у Чернівській „Просвіті“ в 1908 р., Твори, т. V, ДВУ, 1929.

Франко І., Дещо про себе самого, Твори, т. II, „Книгоспілка“, 1925.

Франко І., Уривок з листа до Драгоманова, Твори, т. I, „Книгоспілка“, 1925.

Шаховський С., Хрестоматія критичних матеріалів про нову українську літературу, т. I, „Радянська школа“, 1940.

Пільгук І., Українська література, Підручник для IX кл. середньої школи, „Радянська школа“, 1940, стор. 233—262, 267.

Твори Франка: „У кузні“, „Під оборогом“, „Малий Мирон“, „Мій злочин“, „Микитичів дуб“, „Грицева шкільна наука“, „Олівець“, „У столярні“, „Schön schreiben“, „Отець гуморист“, „Борис Граб“, „Гірчичне зерно“, „Моя стріча з Олексою“.

Ознайомившись добре з біографією Франка і з творами, які можна рекомендувати учням неповної середньої школи (I—VII кл.), керівник складає конкретний план роботи з дітьми різного віку. В плані вказує твори, намічені для позакласного читання, форми й методи роботи, які б сприяли кращому просуванню, поглибленому вивчанняю творів Франка серед учнів молодшого, середнього і старшого віку. Форм і методів роботи з книгою багато. Керівник зупиняється на найбільш ефективних формах і методах: методах пропаганди, вивчання творів, закріплення опрацьованого матеріалу. Чим більше буде виявлено власної ініціативи, тим краще.

Дуже важливо заохотити читачів, організувати їх творчу роботу.

Ініціатива керівника, творча робота читачів—головні умови успіху роботи.

Ми подамо орієнтовно деякі форми і методи керівництва читанням творів Франка, які можна використати в роботі з дітьми молодшого, середнього і старшого віку.

Позакласна і позашкільна робота над творами Франка доповнює й поширює програмну роботу школи. Вона провадиться бібліотекарем у бібліотеці, а також учителем школи в позакласні години в класі, в гуртках.



„Мирон побіг із кількома сусідськими хлопцями до млинів купатися“.

(І. Франко — Під оборогом).

Наблизити автора до дітей, зробити його для них живою особою — головне завдання керівника.

Як же зацікавити малих дітей творчістю певного автора? Наочними матеріалами, живим словом: голосним читанням, художнім розповіданням, бесідою. Діти молодшого віку охоче слухають художнє читання і розповідання. Читець і розповідач інтонацією голосу, змінами у виразі обличчя поживає, емоційно офарблює матеріал. Інтонацію передачі дитина відчуває дуже гостро.

Треба нагадати дітям такі чудові казки Франка, як „Ріпка“, „Лисичка і Журавель“, які вони, безумовно, чули й читали, але, мабуть, не звернули уваги на те, хто їх написав.

Далі ознайомити з окремими, цікавими для дітей епізодами з біографії Франка.

Керівник складає невеликі оповідання, користуючись матеріалами з біографії та автобіографії поета. Великий інтерес у дітей молодшого віку викликає, звичайно, дитинство автора. В своєму оповіданні керівник фіксує увагу на дитячих роках Франка в родині сільського коваля. Дітям слід показати жвавого, допитливого хлопчика, який рано почав замислюватися над життям, розказати про батька Франка, про його ставлення до сина. Дітям буде цікаво послухати про гри і перші роки навчання маленького Івана, про перші тяжкі переживання в школі через те, що брутальні, некультурні вчителі жорстоко поводитися з дітьми. Керівник ілюструє окремі епізоди з біографії автора прикладами з його художніх творів. Прекрасним матеріалом для цього є оповідання: „В кузні“, „Грицева шкільна наука“, „Олівець“, „Schön schreiben“. З цих



„... Не підозріваючи нічого злого в олівці, схилився по нього“.
(І. Франко — Олівець).

оповідань керівник вибирає найхарактерніші епізоди, найяскравіші картини. Для більшої наочності і поживлення біографії показує дітям відповідні фотографії, ілюстрації. Розказавши коротенько біографію, згадавши за ув'язнення, пояснює, за що Франка переслідував уряд: за любов до трудящих, за інтереси яких він постійно боровся, про тяжке життя яких написав багато творів.

✕ Франко був щирим другом дітей. Так хороше, так вдумливо і тепло, як Франко, мало хто писав про дітей і для дітей. У своїх оповіданнях Франко жваво і мальовниче зображає життя дітей, у казках — життя тварин.

Після короткого ознайомлення дітей з автором керівник переходить до його творчості й звертає головну увагу на дрібні твори, спеціально призначені для малят (пісні, казки).

Щоб показати дітям поетичні багатства творчості Франка, дати їм можливість відчути всю її красу, керівник має сам добре опанувати особливості стилю, композиції й мови творів Франка.

Франко дуже уважно ставився до мови й поетичної форми творів для малят. Надаючи великого значення народній творчості — живому джерелу життєвої правди, народної мудрості, захоплюючись досконалою формою й мовою народної поезії, Франко, як ми вже говорили, широко черпає звідти сюжети для своїх творів. З поетичних форм народної поезії Франко використовує для маленьких дітей пісню, жарт, казку, байку.

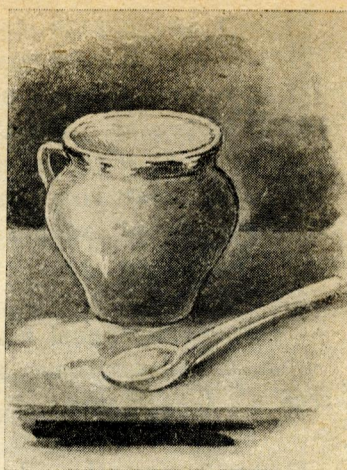
Найпростіша з творів Франка для дітей — пісня „Киця“.

Прекрасна жартівлива пісенька „Киця“ — переробка поширеної в дитячому фольклорі пісні про хитрого, злодійкуватого kota („Плакала киця на кухні“).

„Плакала киця на кухні,
Аж їй очиці попухли.
„Чого ти, киценько, плачеш,
Їсти, чи питоньки хочеш?“

„Їсти, ні пити не хочу,
З тяжкої жалості плачу.
Сам кухар сметанку злизав,
На мене, кицуню, сказав.
Хтів мені лапки побити,
Чим же я буду ходити?“

„Скажи ж нам, киценько мила,
Як ти ся в нього просила?“

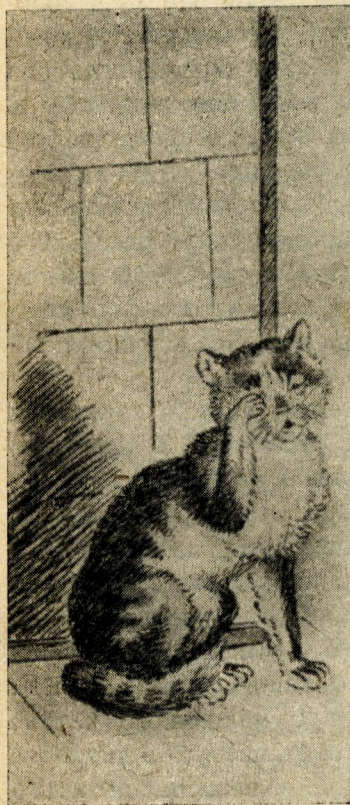


„Я му сказала: Ой, пане,
Хай тобі жаль мене стане!
Не бий ти кицю мізерну,
Я тобі шкоду поверну.“

Настане ранок майовий,
Піду я в поле на лови;
Походжу мало, чи много,
Зайчика зловлю малого,
Тобі принесу живого.

Горобці в стрісі укриті
І перепелонька в житі,
Все те моя буде здобич,
Як мені буби не зробиш.

А як полудне настане,
Пригріє сонце весняне,
Скриються зайчики й птахи,
Я влізу в воду по пахи,
Я всі броди переброжу,
Вже ся на хитрість спроможу,
Вже ся спроможу на шутку,
Наставлю хвостик, як вудку,
Наловлю рибок я много,
А все для тебе, їйбогу!“



Франко використав сприйнятний для дітей гумор небувальщини. В пісні подано дії, які зовсім не властиві коту (кіт, який боїться води, показує себе в ролі рибаки). Пісенька „Киця“ зберігає форму народної пісеньки, мова її гарна, проста й милозвучна.

Читаючи дітям голосно пісню „Киця“, читець фіксує увагу на образі хитрого кота-пустуна, підкреслює його характерні риси, а також нісенітниці, які є в пісні.

Складніші Франкові казки.

Франко використовує казку як основний жанр для дітей від 6—12 років. В збірці „Коли ще звірі говорили“ чимало казок, які можна рекомендувати дітям молодшого віку (I—III кл.). Казки Франка глибоко реалістичні, образи в них надзвичайно життєві. Ці казки просякнуті любов'ю до праці, співчуттям до пригноблених, ненавистю до гнобителів.

Виховне значення казок І. Франка величезне. Завдяки глибокій ідейності ці казки примушують маленького читача замислюватися над багатьма сторонами життя. Непомітно для читача Франко виховує в нього соціальні навички, закладає основи матеріалістичного світогляду.

В казках фігурують прості, ясні, виразні характери людей і тварин. Вони мають позитивні і негативні риси. Симпатії читача, безперечно, на боці позитивних вчинків, позитивних персонажів.

Казки Франка, невеликі за розміром, гостросюжетні, емоційні, писані простою народною мовою, зрозумілою дітям. Вони зберігають мальовничість і лаконізм народної поезії, блищать народною дотепністю. В своїх казках Франко розмовляє з дитиною. В них завжди чувається дбайлива думка про маленького читача й слухача. Письменник ніби ототожнюється з дитиною, зживається з колом її уявлень, з засобом дитячого

сприймання. Він вводить пестливі слова, звуконаслідування, зрозумілі кожній дитині. Речення казок Франка короткі й виразні. Взяти хоч би казку „Лисичка і Журавель“: „Лисичка і Журавель у велику приязнь зайшли, навіть десь покумилась. От Лисичка й кличе Журавля до себе в гості“ і т. д.

Казки Франка — чудовий матеріал для розвитку й збагачення мови дитини.

Керівник читанням має довести до малих дітей ідейність і художню красу творів Франка. В голосному читанні, в художньому розповіданні можна розкрити дітям художню силу твору. Ясна, виразна вимова, логічні та емоційні наголоси, паузи, різноманітні інтонації — всі ці засоби увиразнюють художні особливості твору, виявляють його ідейну суть. Читцю і розповідачу треба дбайливо готуватися до виразного читання й художнього розповідання. Необхідно добре продумати текст, його ідейний зміст, художні образи, продумати логічні й емоційні наголоси, паузи, інтонації. Текст прочитується декілька разів. І тільки тоді, коли читець добре відчув і обміркував твір, добре його опрацював, він може виступити в дитячій аудиторії.

Бесіда з приводу прочитаного

Але в роботі з дітьми молодшого віку не завжди можна обмежитися лише голосним читанням творів Франка. Після голосного читання треба провести вільну бесіду про прочитане, щоб дати дітям змогу поділитися враженнями від заслуханого твору. Дуже важливо з'ясувати, як малі діти сприйняли зміст казки, її мораль, її настрій, що найбільше подобалося й запам'яталося в казці. Теми казок Франка прості та зрозумілі, і в бесіді можна приступними засобами розкрити, навіть дітям молодшого віку, алегорію

Франкової казки. Діти самі знаходять аналогічні характеристики в житті.

Коли керівник помічає, що дітям трудно висловити свої думки, він може дати їм запитання, які певним чином спрямовують бесіду. Але ці запитання не повинні знижувати художнього враження від твору. Не треба давати багато запитань. Запитання слід поставити перед дітьми так, щоб з'ясувати, насамперед, типове значення образів казок і ситуацій, даних в них. Далі ми наводимо зразки запитань до казок¹.

Бесідуючи про казку „Ріпка“, керівник дає дітям таке запитання: „Як пощастило витягти велику ріпку?“

Діти звичайно вказують на те, що ріпку пощастило витягти тому, що всі разом взяли її витягати.

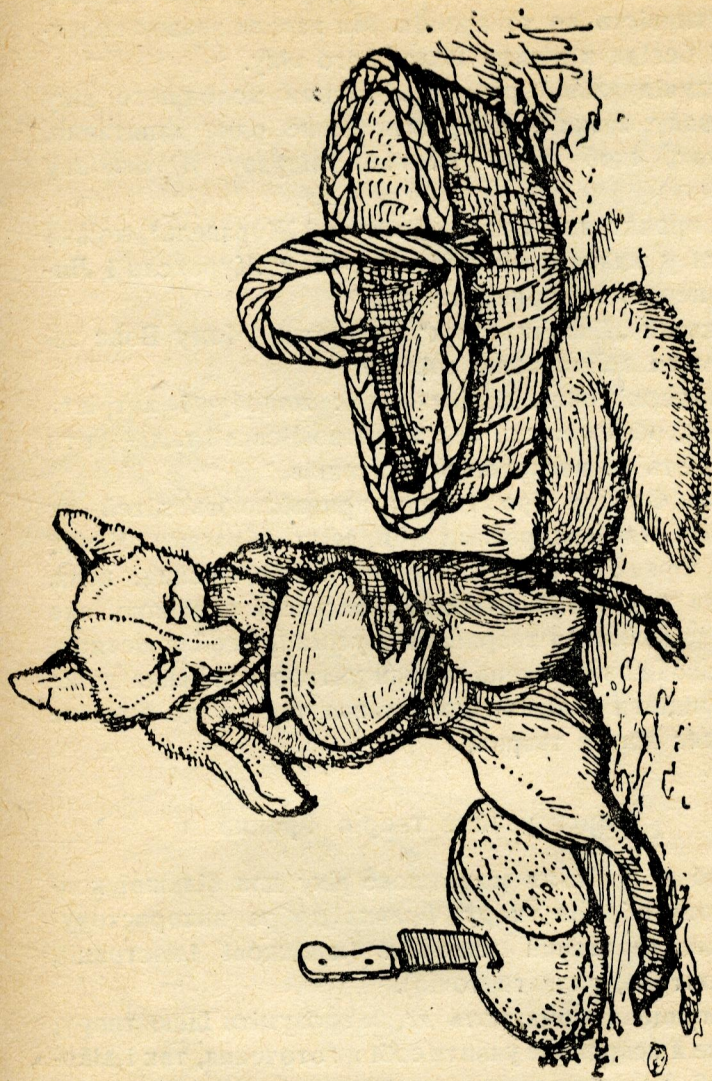
Для того, щоб виявити яскравіше ідею казки „Ріпка“, керівник разом з дітьми підшукує конкретні аналогії з реального життя. Наочно, на прикладах нашого громадського життя керівник показує силу колективу.

В бесіді з приводу казки „Три міхи хитрощів“ керівник може в приступній формі розкрити алегорію казки. Він запитує:

1. Про кого розповідається в казці?
2. Чому казка називається „Три міхи хитрощів“?
3. Чи стали в пригоді Лисичці її три міхи хитрощів?
4. Як Їжак врятував Лисичку?
5. Як поставилася Лисичка до біди Їжака?
6. Як покарано Лисичку за невдячність?

Після відповідей керівник може зробити висновок про те, що бувають і люди такі ж хвастливі, зарозумілі і невдячні, як Лисичка в казці Франка. Керівник

¹ Подані нами запитання аж ніяк не є обов'язковими для керівника. Кожний керівник звичайно складає й план бесіди, і запитання цілком самостійно, так, як вважає за доцільне.



„...наїлася добре меду, паляницею закусила...”

(І. Франко — Лисичка-кума).

наводить приклади з життя людей. Можна зазначити, що й серед дітей іноді спостерігаються хвастливість і нечутливість до товаришів. Ми навели зразок колективної бесіди з дітьми молодшого віку.

В індивідуальній розмові з дітьми молодшого віку з приводу казки бажано дати лише одне запитання, але так, щоб воно виявило відразу її основну ідею.

Так, прочитавши казку „Лисичка і Журавель“, можна спитати у маленького читача: „Чому Журавель і Лисичка перестали приятелювати?“

До казки „Лисичка-кума“ запитати: „Чому Вовк за-рікся мати з Лисичкою спілку?“

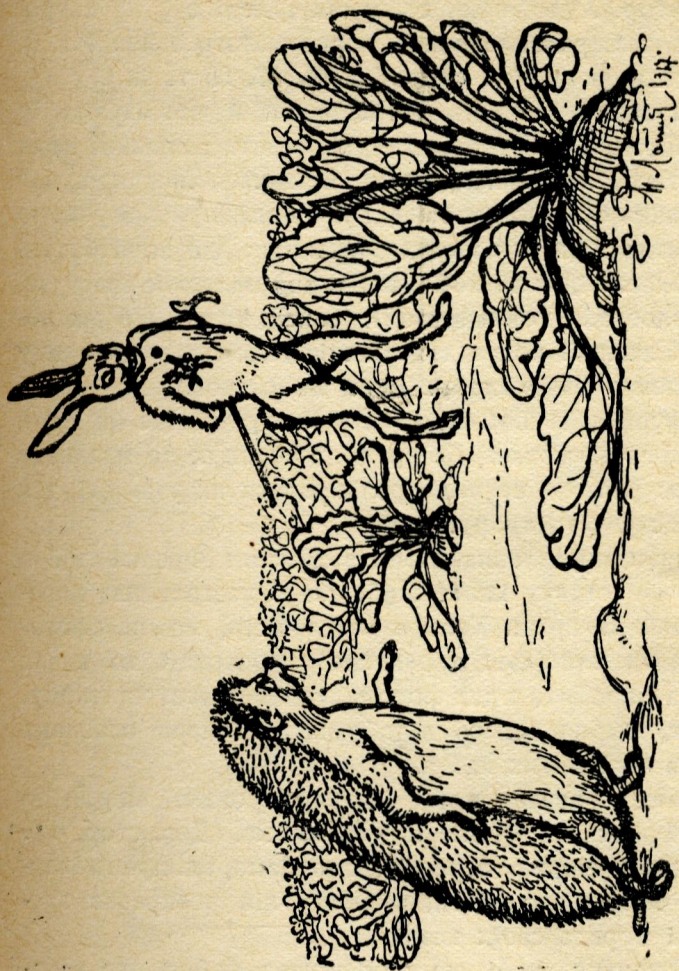
Характерні риси дійових осіб: жадобу і хитрість Лисички, обмеженість та хижацтво Вовка і т. д. — діти визначають як висновки з їх вчинків.

Казки Франка про тварин приваблюють дітей як сюжетом, так і яскравими типовими образами. У цих казках Франко — глибокий реаліст. Лев, лисиця, вовк, їжак та інші звірі наділені людською психікою, але вони залишаються тваринами з усіма їх особливостями. Від казкових зображень тварин у творах Франка дуже легко підійти з дітьми до читання творів, де описане справжнє життя тварин.

Ілюстрування творів Франка

В роботі з дітьми молодшого віку для більшої конкретизації образів твору Франка добре використовувати ілюстративний матеріал (книжкові ілюстрації, фотомонтажі, плакати тощо).

Ілюстрації допомагають дітям зрозуміти ідею твору, повніше й яскравіше уявити собі як оточення, так і дійових осіб. Керівник читанням може широко використати ілюстрації до творів Франка художників—Лапіна, Кеша,



— „Ого, а ти чого так рано ось тут по полі волочишся?“

— „На прохід вийшов“,— відповів їжак.

(І. Франко — Їжак та Заєць).

Аверіна і ін.¹ Ці ілюстратори дали виразні портрети людей і різних тварин — основних героїв Франкових казок, підкресливши ті характерні риси, які виявив у них автор. Художники створили чудові образи хитрої лисиці, зажерливого вовка, зарозумілого зайця і т. д. (Зразки малюнків на стор. 37, 39, 47, 55 та ін.).

Діти охоче розглядають малюнки й пов'язують їх з прочитаним твором. Як же розглядати малюнки? Коли прочитано, наприклад, казку Франка „Лисичка-кума“ і з'ясовано основні питання, дітям пропонується уважно подивитися на малюнок і визначити: що вони бачать на малюнкові, який момент з казки малюнок ілюструє, як змальовано той чи той персонаж казки, що він робить. Уважний розгляд малюнків допомагає яскравому уявленню образів твору. Дітям молодшого віку можна пропонувати також вибрати з твору підпис до того чи іншого малюнка. Добір підтекстовок до малюнків привчає читачів свідомо розбиратися як у змісті, так і в ілюстраціях твору.

Після ознайомлення дітей з казками Франка добре зробити виставку ілюстрацій, яка б узагальнила опрацьований матеріал. Коли є можливість, можна сфотографувати найбільш характерні ілюстрації до казок Франка і зробити з цих фотомалюнків плакат чи ширму. Плакат, ширма мають відобразити галерею основних образів Франкових казок.

Покажемо зразок побудови ілюстрованої ширми до казок Франка для учнів II—III класів. (Див. стор. 41). На початку ширми, перед ілюстраціями, вміщуємо звернення Франка до дітей, в якому він розкриває алегорію і мораль своїх казок.

„...Дітоньки любі, не тим цікава байка, що говорить неправду, а тим, що під лушпиною неправди

¹ Див. список ілюстраторів творів І. Франка, стор. 125.

Source: *The New York Times*, 1968.



41

криє звичайно велику правду. Говорячи ніби про звірів, вона одною бровою підморгує на людей, немов дає їм знати:

„Та чого ви, братчики, смієтеся? Адже не про бідних Баранів, Вовків та Ослів мова, а про вас самих з вашою глупотою, з вашим лінивством, з вашою алчністю, захланністю, з усіма вашими звірячими примхами та забагами“.

„Аджеж я навмисне дав їм ваші рухи, ваші думки, ваші слова, щоб ви найкраще зрозуміли не їх, а себе самих“¹.

За цим зверненням вмістити на ширмі ряд малюнків, що відображають характерні персонажі Франкових казок — лисичку, барана, вовка, осла та ін.

Ширму закінчуємо такими словами Франка:

+ „Оті простенькі сільські байки, як дрібні, тонкі корінчики, вкорінюють у нашої душі любов до рідного слова, його краси, простоти, чарівної милозвучності. Тисячі речей у життю забудете, а тих хвиль, коли ваша люба мама чи бабуся оповідала байки, не забудете до смерті“².

Така ілюстрована ширма є прекрасний наочний матеріал при підсумовуючій бесіді про казки Франка. Підсумовуючу бесіду провадять з дітьми тоді, коли вони ознайомилися з основними казками.

У прикінцевій бесіді керівник говорить читачам про зміст і значення звернення Франка до дітей, потім разом з дітьми розглядає малюнки, де зображені персонажі казок — тварини. Діти відмічають характерні риси тварин, зафіксовані на малюнку. Казки Франка дають багатий матеріал для ілюстрування їх за допомогою картин через епідіаскоп. Через епідіаскоп можна демонструвати також кращі малюнки дітей, провадити у супроводі епідіаскопа голосне читання чи розповідання.

¹ І. Франко, Байка про байку, Твори, т. XXV.

² Там же.

Творча робота дітей над творами Франка

Оповідання за аналогією

Образи казок і байок Франка, безумовно, викличуть у читачів яскраві аналогічні образи з інших казок (наприклад, російські та українські народні казки, казки братів Грімм). Доцільно запропонувати дітям розказати подібні до казок Франка якісь інші казки. Порівняння окремих подій, ситуацій, образів ведуть до поглибленого сприймання казки.

Оповідання за аналогією можна організувати серед учнів III класу, не раніш.

Художнє читання і розповідання дітей

Художнє читання уточнює образи, сприяє кращому розумінню твору. Діти люблять вивчати твір напам'ять, розповідати своїми словами. Чудову пісеньку Франка „Киця“, невеличкі казочки, як „Лисичка і Журавель“, „Лисичка-кума“, „Ріпка“, можна пропонувати дітям вивчити напам'ять. Казочки можна розповісти й своїми словами.

З дітьми-читцями і розповідачами треба провадити підготовчу роботу. Керівник навчає дітей розподіляти твір на окремі епізоди. З епізодів виділяється центральний. Звертається увага на дійових осіб, виділяються головні й другорядні персонажі, обмірковуються характери персонажів, звертається увага на те, як змальовано той чи інший персонаж, в якій обстановці розвивається дія, що саме в цій обстановці слід підкреслити, в якому тоні передавати окремі епізоди твору. Так, пісеньку „Киця“ можна розподілити на такі картини-епізоди:

Перший епізод. Киця, заподіявши шкоду, робить вигляд, що дуже ображена незаслуженим обвинуваченням кухаря.

Другий епізод. Киця звертає на себе увагу сторонніх і викликає співчуття.

Третій епізод. Киця намагається виправдати себе і всю вину за шкоду покладає на кухаря.

Четвертий епізод. Виправдуючись, киця заплутується в брехні, вигадує різні нісенітниці.

Діти визначають характерні риси киці: пустотливість, хитрість, брехливість. Ці риси характеру киці мають бути підкреслені при читанні. Далі обмірковують, в якому тоні слід передати той чи інший епізод: перший епізод передається в тоні ображеному; другий — в тоні співчутливому; третій — показує перехід від ображеного тону до лукавого; четвертий — передається тоном, просякнутим лукавим гумором. Основний тон передачі — лукаво-гумористичний.

Інсценізування казок Франка

Ще більше, ніж художнє читання і розповідання, наближає казку до дитини інсценізація. Завдяки сюжетності й майстерності діалогу, казки Франка — прекрасний матеріал для інсценізації. Інсценізація — чудовий засіб полегшити розуміння образу. Вона сприяє кращому запам'ятання зразків літературної мови, вчить дітей відчувати й любити художнє слово. Інсценізації корисні ще тим, що, захоплюючи дітей, вони привчають їх переживати зміст художнього твору, перевтілюватися у відображуваний образ. В результаті образи стають для дітей яскравіші, а самий твір вони розуміють глибше. Намічаємо для інсценізації казки: „Ріпка“, „Лисичка і Журавель“, „Лисичка-кума“, „Старе добро забувається“, „Вовк, Лисиця і Осел“. (Див. мал. на стор. 55.)

З учасниками інсценізації провадять попередню роботу. Керівник колективно обговорює теми майбутньої інсценізації, визначає разом з дітьми головні епізоди, сцени, обговорює ситуації, обстановку, характерні особливості дійових осіб, їх зовнішній вигляд, характерні рухи, інтонації голосу. Так, перед постановкою казки „Вовк, Лисиця і Осел“ з дітьми обмірковують образ Вовка, Лисиці, Осла, їх зовнішній вигляд, їх рухи, їх розмови. Для виконання казки потрібні автор і герої. Текст казки розподіляється між учасниками інсценізації так: дехто виконує роль автора, інші беруть на себе ролі героїв. Казка провадиться в двох планах: частина її розповідається, а частина розігрується. Для розповідання можна вибрати одного чи декількох розповідачів. Один розповідач починає вступ до казки, другий говорить про події, що трапилися з Вовком, третій — про події з Лисицею і т. д.

Ставлення учасників інсценізації до подій і дійових осіб виявляється в різних тонах. Рухи, міміка, інтонації кожної дійової особи повинні відповідати їх характеру.

Декорації і костюми в інсценізованих казках Франка умовні і примітивні: ілюстрований плакат відображає місце дії, на дійових особах примітивні маски.

В казці „Лисичка-кума“ — поле означає плакат з простим орнаментом і написом „поле“. Учасники інсценізації одягають відповідні маски.

При інсценізації можна застосувати засіб тінового театру. Суть цієї гри полягає в тому, що, користуючись світлом і екраном, діти, розігруючи примітивні сценки з казок („Ріпка“, „Лисичка і Журавель“, „Лисичка-кума“ і т. д.), або своїми фігурами дають на екрані відображення різкочорних тіней, або, вирізуючи з картону силуети людей, тварин, птахів і т. п., показують їх на екрані у вигляді рухливих силуетів.

Діти охоче розігрують казки. Для дитини молодшого віку гра в п'есі — лише дальший розвиток дитячих ігор, більша частина яких має інсценізований характер.

Треба відзначити величезне виховне значення таких методів роботи з дітьми, як художнє читання і інсценізація. Обговорюючи колективно казку, майбутню інсценізацію, діти охоче висловлюються. Розучування тексту привчає дітей читати й говорити виразно.

Ілюстрування дітьми творів Франка

З творчої роботи дітей над текстом художнього твору слід назвати ще дитячі ілюстрації до прочитаного. Діти молодшого віку охоче малюють, ліплять, роблять аплікації. Цю любов дітей до ілюстрування твору керівник читанням має використати. Прочитавши будьяку казку Франка, наприклад, „Три міхи хитрощів“, керівник пропонує дітям продумати, що вони хочуть ілюструвати. Хтось з дітей розкаже, як він уявляє собі окремі картини казки, а потім їх малюють. Можна також пропонувати дітям намалювати найбільш цікаві для них епізоди. Малюнки дітей керівник розглядає разом з дітьми й обмірковує, чи правильно на малюнку відображено те, що показав Франко в своєму творі.

З кращих ілюстрацій маленьких читачів можна зробити альбом. Цей альбом ілюстрацій до Франкових казок служитиме каталогом творів Франка, рекомендованих для дітей молодшого віку. Діти, які добре малюють і ліплять, можуть зробити прекрасні макети до казок: „Ріпка“, „Фарбований Лис“ та ін. Для роботи над макетом можна організувати учнів III класу. Зробити макет дуже просто. Треба разом з дітьми вибрати якийсь епізод з казки, продумати, як його відобразити.



„Мусив Ведмідь іти й перепросити Короленят, що вони не є жадні потерчата, а чесних батьків чесні діти“.

(І. Франко — Королик і Ведмідь).

Так, для ілюстрації казки „Ріпка“ можна взяти фінальний момент, коли дід, баба, внучка, собачка, кицька, мишка витягують ріпку. Техніка макета така: беруть шматок картону або фанери, малюють, а потім вирізують фігури. Далі розподіляють фігури так, як описано в казці: на передньому плані велика ріпка, за ріпкою вміщують діда, за дідом — бабу і т. д. Фігури можна також виліпити з глини.

Для макета до казки „Фарбований Лис“ можна вибрати побутову сценку, наприклад, сценку на ярмарку. Макет має показати український ярмарок, де селяни продають різні товари. До товарів підкрадується Лис.

Усі згадані засоби в роботі над твором надзвичайно наближають образи твору до дітей, роблять їх конкретними.

3. РОБОТА З ДІТЬМИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ (IV—V кл.)

З дітьми середнього віку (IV—V кл.) робота по ознайомленню з біографією і творчістю Франка складніша.

В біографії зупиняємося на оточенні Франка (його родині, друзях), його дитячих враженнях, навчанні в школі, читанні. Розказуємо, якими книжками цікавився поет у дитинстві, в юнацькі роки і пізніше, як він захоплювався з дитинства народною творчістю, як відбулося захоплення Франка народною поезією на його літературній творчості („Мавка“, „Малий Мирон“, „В кузні“, „Без праці“ і т. ін.).

Слід докладніше розказати про літературну роботу Франка, тематику його творів, а також про його наукову та громадську діяльність, про перешкоди з боку уряду (переслідування, арешти тощо). Треба показати Франка як сильну, вольову людину, що до кінця свого життя не залишала боротьби за щастя народу і глибоко вірила в його світле майбутнє. Необхідно розказати дітям про те, який великий інтерес виявляв Франко до дітей, про те, що він писав для дітей і про дітей.

Біографію Франка ілюструємо прикладами з автобіографічних творів письменника. Дітям середнього віку, крім „Грицевої шкільної науки“ і „У кузні“,



Дружина І. Франка.

можна розказати уривки з оповідань: „Малий Мирон“, „Під оборогом“, „Олівець“, „У столярні“, „Отець гуморист“.

Біографію Франка добре ілюструвати також виставкою. На виставці вміщуємо портрети Франка в різні періоди його життя, фотографії батьків і друзів, списки краших народних і літературних творів, що захоплювали Франка в дитинстві та юнацтві, список творів, написаних Франком спеціально для дітей і юнацтва, а також список Франкових творів для дорослих, що рекомендуються для читання дітям середнього віку, цитати з творів, які б характеризували поета як громадського діяча, як революціонера. Добре вмістити на виставці окремі видання творів Франка, які рекомендуються для читання дітям середнього віку. Для виставки, що ілюструє життя та творчість Франка, можна зробити цікаві плакати, наприклад: „Франко серед героїв своїх творів“ або „Франко — великий друг дітей“ і т. д.

Плакат на тему „Франко серед героїв своїх творів“ являє собою фотомонтаж. В центрі плаката вміщують портрет Франка, навколо портрета розташовують малюнки (розміром менші за портрет), що відображають основні персонажі творів Франка для дітей. Можна показати характерні персонажі з пісень, байок, казок, поем („Лис Микита“, „Дон Кіхот“) і оповідань.

Для плаката „Франко—великий друг дітей“ добираємо ілюстративний матеріал, що характеризує гарячу любов поета до дітей. Плакат складається з фотомонтажу, що відображає Франка серед дітей. Даємо цитату з реферату Коцюбинського про Франка, де ставлення поета до дітей визначено такими яскравими словами: „...подивіться, з яким теплим, сердечним чуттям, з якою любов'ю малює він дітей. Доволі пригадати оповідання „Малий Мирон“, „Грицева шкільна

наука“, „Мій злочин“ і інші, доволі згадати написані ним для дітей казки і вірші — і стане ясным, що борець уміє бути голубом: Франко наче спочиває на дітях од моря сліз і горя, співцем яких він зробився“¹.

Добре оформлена виставка — прекрасний засіб пропаганди творів письменника.

Твори Франка до дітей середнього віку можна довести по-різному: провадити індивідуальні бесіди про прочитане, колективно обговорювати в літературному гуртку, ілюструвати виставкою, літературними плакатами, влаштовувати літературні ранки, вечори.

Дітей треба заохотити до творчої роботи (до малювання, до виступів на літературних ранках і вечорах тощо).

Аналізуючи Франкові твори з дітьми середнього віку, підкреслюємо соціальні мотиви твору, виділяємо яскраві епізоди, побутові сцени, зупиняємося на героях, особливостях їх характеру, на їх портреті. Для визначення типових рис характеру дійових осіб діти підшукують у тексті відповідні цитати. У творах Франка зустрічаються моральні сентенції, подані в яскравих народних прислів'ях. Слід звернути увагу дітей на ці прислів'я.

Ми визначили в списках творів для дітей середнього віку різні жанри: казки, оповідання, вірші. Кожний з них має специфічні ознаки. На ці ознаки, а також на мову творів бажано звернути увагу читачів.

Учні IV і V класів близькі своїми інтересами і могли б бути в позашкільній роботі об'єднані, але в практиці школи таке об'єднання буває рідко тому, що IV клас належить до початкової школи. З цих міркувань ми радимо провадити окремо роботу з четвертими, окремо з п'ятими класами.

¹ Коцюбинський М., Іван Франко. Реферат, читаний у Чернігівській „Просвіті“ в 1908 р., Твори, т. V, стор. 195, ДВУ, 1929.

Велике місце в роботі дітей над творами письменника посідають бесіди та обговорення твору як індивідуальні, так і колективні.

Колективне обговорення твору

Колективне обговорення багато дає читачам. В процесі обміну думками глибше розкривається зміст твору, яскравішими стають художні образи.

В колективному обговоренні твору можуть взяти участь усі, хто бажає, незалежно від роботи в літературному гуртку. Ініціатива та організація колективного обговорення належить або керівникові читанням (педагогові, вожатому, бібліотекареві), або літературному гуртку, або самим читачам.

Для того, щоб колективне обговорення проходило планово, цікаво та жваво й дало потрібні виховні наслідки, слід провести попередню підготовчу роботу: індивідуальні бесіди з читачами про обраний твір та за його автора; намітити разом з читачами питання, які їм бажано було б розв'язати під час обговорення. Ці питання збираються, групуються та систематизуються керівником, і відповідно до них накреслюється план колективної бесіди.

Щоб притягти до колективного обговорення якнайбільше дітей, треба широко популяризувати твір як усно, так і гарно оформленими плакатами, зазначаючи на них автора та назву наміченого твору, день обговорення та питання, про які цікаво обмінятися думками. Колективне обговорення проходить у дитячих аудиторіях надзвичайно жваво. Читачі з охотою висловлюють свої думки і виділяють з твору найхарактерніші, найцікавіші епізоди.

Аналізуючи окремі епізоди, описуючи героїв, даючи їх портрети, характеристики, діти привчаються давати правильний аналіз і висновки.

Колективне обговорення керівник починає з вступного слова про зміст твору та його автора. Коли це потрібно, зупиняється на літературній історії твору, на добі, яку автор висвітлює, тощо. Після того керівник ставить на колективне обговорення учнів ті питання, що вони раніше намітили. Він звертається з запитаннями до всіх присутніх, відповідає йому хтось один, інші дають доповнення. Керівник активізує висловлювання читачів, систематизує їх, пояснює незрозумілі дітям факти і спрямовує хід їх думок.

По закінченні обговорення керівник підсумовує висловлені думки і робить належні висновки. Бажано визначити місце розглянутого твору серед інших творів автора, пов'язати його творчість з творчістю інших письменників, ідейно близьких до нього.

Бесіди з приводу казок Франка

У циклі казок „Коли ще звірі говорили“ є багато матеріалу для дітей 11—12 років. Крім цієї збірки, є великі казки-сатири, серед яких особливо виділяється казка „Лис Микита“.

З дітьми середнього віку робота над казкою ускладнюється. Якщо маленькі читачі часто сприймають казки Франка лише як забавні пригоди звірів,— діти середнього віку вже добре розуміють алегорію казок, сприймають сатиру.

Слід так спрямувати бесіду, щоб діти самостійно викривали алегорію казки.

Казки Франка з циклу „Коли ще звірі говорили“ показують різноманітний світ тварин. Ці тварини мають моральні та аморальні якості. Працьовитим, лагідним тваринам протиставляються тварини, що відзначаються лінощами, брутальністю, свавіллям, зажерливістю, невдячністю, честолюбством, хижацтвом, лукавством,

лицемірством, зарозумілістю, хвастощами тощо. Франко з тонким сарказмом викриває їх, нападає на гнобителів, виявляє нікчемність владарів, стверджує правоту пригноблених і ображених.

Портрети, епізоди, міркування, висловлені в казках Франка, поглиблюють у свідомості дітей думку про соціальну неправду, на якій побудоване капіталістичне суспільство, де існують гнобителі і пригноблені.

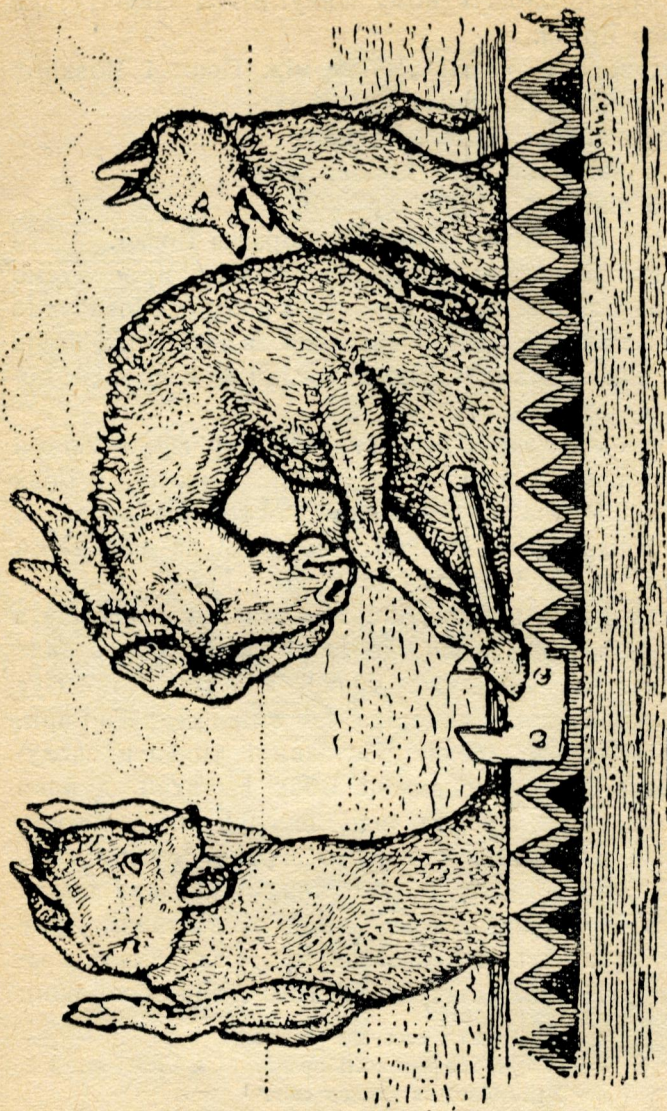
Учні IV — V класів у плані класної роботи ознайомилися з деякими казками Франка („Осел і Лев“, „Фарбований Лис“). В додаток до програмного читання рекомендуємо опрацювати з учнями IV класу казки: „Лисичка-черничка“ і „Війна між Псом і Вовком“; з учнями V класу слід проаналізувати сатиричну казку „Лис Микита“.

Казка „Лисичка-черничка“ розказує про хитру лисичку, якій важко було на старості добувати собі на денний прожиток. Вона вдається до хитрощів. Прийнявши подобу чернички, Лисичка творить лихі діла, за що зазнає тяжкої кари. В особі Лисички Франко висміює лицемірство, святенність і хижацтво.

В бесіді про казку „Лисичка-черничка“ фіксуємо увагу на образі Лисички: виявляємо її хитрість, лукавство, зрадництво. Підкреслюємо антиклерикальні мотиви казки, розказуємо дітям, що Франко в особі Лисички-чернички висміює лицемірство церковників. Бажано зупинитися на ставленні Франка до релігії, до церкви. Слід розказати дітям, як церковники переслідували Франка за його вільнодумство.

Казку „Лисичка-черничка“ слід пов'язати з аналогічною за мотивом казкою „Фарбований Лис“.

Казка „Війна між Псом і Вовком“ порушує цікаве питання про дружбу. Вовк потоваришував із Псом. Але незабаром їх товаришуванню приходить край. Чесний Пес відмовляється підтримати хижацькі наміри



— „Ой грішнику темний!“ — в один голос завили Вовк і Лисичка.

(І. Франко — Вовк, Лисиця і Осел).

Вовка, який оголошує йому війну. Війна закінчується поразкою Вовка.

В обговоренні казки „Війна між Псом і Вовком“ слід зупинитися на таких питаннях:

1. Дружба між Псом і Вовком.
2. Причина несталості цієї дружби.
3. Хто винен у розриві дружби.
4. Війна між Псом і Вовком, поразка Вовка.

При колективному обговоренні казок пропонуємо дітям розподілити казку на окремі епізоди. Показуємо значення кожного з них і значення зв'язку між ними. Зв'язок епізодів покаже розвиток дії й елементи побудови художнього твору.

В сатиричній казці „Лис Микита“ зустрічаємо знайомі епізоди, знайомі персонажі. І Лис Микита, і Вовк Неситий, і Мавпа Фрузя—відомі нам герої (пригадаймо казки Франка — „Фарбований Лис“, „Війна між Псом і Вовком“ і „Лисова пригода“).

Але сатирична казка „Лис Микита“, порівнюючи з казками із збірки „Коли ще звірі говорили“, значно складніша. Франко дуже тонко, майстерно показує грабіжника, хижака, лицеміра, що вміє прекрасно пристосовуватися до різних обставин і уникати заслуженої кари. Ряд персонажів: Вовк Неситий, дурний Баран, грабіжник Лев та інші алегорично репрезентують пануючі класи сучасного Франку суспільства. Основна думка казки: в світі хижаків завжди хижак виходить переможцем. Але Франко з властивим йому оптимізмом вірить, що настане час, коли хижаки знають кари. Казка закінчується таким суворим вирокom:

„Хай і наш весь сум пропаде!
А тим, хто нам коїть зради,
Хай зійдеться клином світ!“¹

¹ Ми цитуємо „Лиса Микиту“ не за переробкою М. Рильського, а за оригіналом.



„Лис Микита в своїй буді
Словичав собі по труді“.

(І. Франко — Лис Микита. Пісня друга).

В цій казці з усією яскравістю відбилися прогресивні погляди Франка. Казка просякнута почуттям непримиренної боротьби з ненависним миром хижаків, експлуататорів.

У бесіді з читачами встановлюємо зв'язок між окремими частинами казки-поєми, підводимо дітей до розуміння її художності та ідейного значення. Розкриваємо сатиру казки, її глибокий соціальний зміст, з'ясовуємо типові риси героїв, багатство і красоту образів (чудовий пейзаж, яскраві порівняння), звертаємо увагу на прекрасну мову, ритмічність і музикальність вірша.

Діти самі виділяють дійових осіб казки „Лис Микита“, показують їх взаємозв'язок і роблять висновки про риси, характерні для кожного з них¹. Отже, на самому тексті, спираючись на цитати, діти з'ясовують ставлення Франка до Лиса, Лева, Барсука-Бабая, Барана та ін., як до негативних персонажів. Так підходять до з'ясування теми та ідеї казки. Через жваві характеристики дітям стає зрозумілим відображення дійсності в художніх образах.

Для того, щоб бесіда проходила організовано, керівник намічає заздалегідь план бесіди і орієнтовні запитання. Наведемо, наприклад, такі запитання до казки „Лис Микита“:

1. Хто головний герой казки „Лис Микита“?
2. Як показано зовнішній вигляд Лиса, його вчинки?
3. Кого розуміє автор під Лисом?
4. Чи виправдує автор вчинки Лиса? (навести моральну кінцівку казки).
5. Як показано інших дійових осіб: Лева, Вовка, Цапа, Зайця, Кота і т. д.? Кого розуміє автор під цими дійовими особами?

¹ Див. мал. на стор. 57, 67, 69.

6. Чи можна зустрінути людей, подібних до Лиса, Ведмедя, Лева, Вовка і т. д.?

7. В яких місцях казки Франко особливо гостро виступає проти негативних явищ сучасного йому ладу (пісні 1, 5, 6, 9, 10)?

8. Як ставився Франко до релігії і релігійників?

9. Які образи вживає Франко для опису весни (пісня 1) і сходу сонця (пісня 12)?

Керівник має досягти якнайбільшої самостійності дітей в обговоренні твору. Своїми запитаннями він лише вносить деякі корективи в обговорення твору дітьми.

Обговорення оповідань і віршів Франка

Франко написав ряд творів з дитячого життя, які зробилися популярними в дитячих масах і дають чудові образи („Галаган“, „Олівець“, „Малий Мирон“, „До світла“). У цих творах Франко виявляє велике знання дітей.

Діти, яких малює Франко в своїх творах,— це діти з народу. Дитинство їх проходить у тяжких умовах. Серед них є обдаровані діти, які прагнуть до знання („Малий Мирон“, „До світла“).

Описуючи дитинство своїх маленьких героїв, Франко показує сувору правду життя в умовах феодально-капіталістичного суспільства. В творах — „Галаган“, „До світла“ — перед нами діти-страждальники. В оповіданні „До світла“ Франко показує, як експлуаторське суспільство калічить дітей, придушує в корені їх творчі пориви. В оповіданнях — „Грицева шкільна наука“, „Олівець“, „Schön schreiben“, „Отець гуморист“ — Франко розказує про клерикальну школу, яка калічила дітей своїми методами виховання і навчання.

Події, описані в оповіданнях, подаються крізь призму сприймання дитини. Ця установка на дитяче

сприймання, на мову дитини робить Франкові твори близькими дітям. В цих не дитячих, глибоко психологічних творах багато такого, що приваблює увагу 11—12-річних дітей. Юних читачів приваблюють прості, зворушливі образи юних героїв, зогріті великою любов'ю автора, прості ситуації творів.

Обговорюючи оповідання: „Олівець“, „Грицева шкільна наука“, „Schön schreiben“, керівник звертає увагу юних читачів на такі моменти:

1. Причини огиди у дитини до учоби в школі.
2. Шкідливий вплив школи на здоров'я і психіку дитини.

На запитання керівника діти відповідають прикладами з тексту.

Одне з найкращих оповідань Франка „До світла“ відбиває інтернаціональні симпатії автора. З глибокою любов'ю малює Франко єврейського талановитого хлопчика Йоська Штерна, який всіма силами тягнувся до знання, „до світла“, але життя його знівечив єврейшинкар, шахрай і експлуататор.

Перед дітьми треба яскраво розкрити образ талановитого Йоська.

В бесіді з приводу оповідання „До світла“ ми зупиняємося на таких моментах:

1. Літературна історія „До світла“. (Арешт Франка 1889 р.; спостереження над в'язнями); літературний успіх твору; переклади твору різними мовами.
2. Вступ до оповідання та його значення.
3. Тяжке життя Йоська Штерна в сім'ї шинкаря Мошка („...я ходив брудний та обдертий“... „Мошчиха не питала, чи холод, дощ або спека, але гнала мене з дому на толоку, даючи при тім чимраз менше їсти. Терпів я холод, плакав не раз на толоці...“¹).

¹ Франко І., Вибрані твори, Дитвидав, 1934, стор. 35.



„В зимі пересиджував я цілими днями у столяра...”

(І. Франко — До світла).

4. Товаришування Йоська з селянськими хлопцями. („Сільські хлопці були ліпші для мене. Давали мені хліба, сиру, допускали мене до своїх забав. Привик я до них, і пізніше став я їх виручати в пильнуванні гусей...“¹).

5. Творчі прагнення, великі здібності Йоська. Йосько—майстер до всього. Уміння майструвати різні речі. („По рокові був я вже таким майстром, що всім хлопцям далеко було до мене“²).

6. Уміння чудово розповідати і складати казки. („В селі навчився я казки розказувати. Пам'ять маю добру, а як тільки раз яку казку вчую, то потім оповім її ще ліпше й цікавіше, ніж той, від кого я її чув. Тамтої зими так мене в селі всі за ті казки полюбили, що ні одні вечорниці без мене не обійшлися“³. „...Зачинав оповідати казки. Снував їх без кінця і хоч бачилося, що все однакі чуда й пригоди повторює, все таки вмів їх завше інакше укласти і на інший лад оповідати. А часом прямо було видно, що в казці снує перед нами свої власні мрії. Оповідав про бідного хлопця, що в найтяжчій недолі стрічає добродія-чарівника, переймає від нього чарівні слова та йде в світ здобувати собі долю та помагати другим“⁴).

7. Сутичка Йоська з орендарем Мошком, яка призвела Йоська до катастрофи.

8. Арешт Йоська, його знайомство з арештантами.

9. Ставлення до Йоська корчмаря, жандарів, війта і арештантів.

10. Трагічна, безглузда смерть Йоська.

11. Назва оповідання, її суть.

¹ Франко І., Вибрані твори, Дитвидав, 1934, стор. 35.

² Там же, стор. 36.

³ Там же, стор. 40.

⁴ Там же, стор. 45.

Зазначені твори про дітей ми пропонуємо як для індивідуальної бесіди з дітьми середнього віку (IV — V кл.), так і для колективного обговорення та опрацювання в літературному гуртку. Франкові оповідання та вірші про дітей можна об'єднати навколо теми — „Діти в творах Франка“. Аналізуючи з дітьми в літературному гуртку дану тему, слід показати, як автор у художній формі відобразив життя дітей в тяжких умовах експлуататорського суспільства, як він виявив себе щирим другом дітей.

Треба спинити увагу гуртківців на оповіданнях: „Schön schreiben“, „Яндруси“, „Отець гуморист“, „Лешишина челядь“.

З інших творів Франка можна використати в роботі з учнями V класу оповідання та вірші, що відображають тяжке життя селян і робітників. Для колективного обговорення в літературному гуртку рекомендуємо твори: „Муляр“, „Вже сонечко знов...“, „На Підгір'ї села невеселі...“

В оповіданні „Муляр“ звертаємо увагу на найбільш яскраві образи: на образ майстра — майбутнього підприємця, хижака, що зневажає людську гідність, є викінченим негідником, прислужником капіталістів, і на образ робітника, наполегливого в праці, глибоко нещасного через свій принижений стан, але в якого багато власної гідності, в якого вже пробуджується певний протест, правда неорганізований, проти пригнічення.

Щодо сюжету твору, то керівник фіксує увагу на таких моментах:

1. Картина тяжкої примусової праці, праці спідбатога („...важка щоденна робота тих людей проноситься переді мною, мов хмара...“ „Лише ті підмайстри із своїм криком, із своєю лайкою, погрозами, наругами та самоволею над робітниками виривають мене з того

непрозорого туману, нагадують живу, погану дійсність. Їх лише двоє, а, прецінь, усюди їх повно; всі робітники мовкнуть і хиляться, де який із них проходить. Нічим їм не догодити, ніщо їм не в лад, на все в них готова наруга, готове гнівне, згідне слово“).

2. Сутичка підмайстра з одним з робітників.

3. Позбавлення робітника праці через безглузде свавілля підмайстра.

4. Сцена в шинку, де нещасний муляр намагається улещувати оскаженілого підмайстра, і де останній зухвало обдурює муляра.

5. Обурення — своєрідний протест муляра.

У віршах — „Вже сонечко знов...“ (із збірки „З вершин і низин“), „На Підгір'ї села невеселі“ (із збірки „Мій „Ізмарагд“) — показані злиденне життя й тяжка праця селян.

У бесіді з приводу першого вірша треба виявити, чому праця селянина була така тяжка. Керівник звертає увагу на такі рядки вірша, що яскраво малюють гірку працю селянина, працю в „поті чола“:

„...І знов по широких полях
Полились ріки людського поту...

...По голій, тісній толоці
Знов худоба худа шкандибає...“

Ці рядки сповнені душевної туги. Сумна картина тяжкої людської праці дуже виразно виступає на контрастному фоні радісної, спокійної, величної природи:

„Вже сонечко знов по лугах
Почало весняную роботу...

По тихій, по чистій ріці
Знов сріблястая риба гуляє...

...Дзвенить птахів співами ліс,
І зозуля кує коло кладки...“

В своїй бесіді з приводу вірша „Вже сонечко...“ керівник має звернути увагу на контрастні картини, і діти повинні з усією глибиною відчувати їх.

Відповідь на запитання: „Чому так тяжко було працювати на ланах селянину?“ — дають останні рядки вірша:

„... Дорогою тягнеться віз —
Секвестратор в село за податки“.

У бесіді з приводу вірша „На Підгір'ї села невеселі“ увага фіксується на картині селянських злиднів, на картинах зруйнованого селянського господарства:

„... села невеселі
Простяглися долом-долинами,
Мов край шляху на твердій постелі
Сплять старці, обвішані торбами...

... Босі діти по двору гуляють...”

Треба також звернути увагу на прекрасні, художні порівняння, які робить автор вірша, і показати, як ці порівняння загострюють, збагачують твір. Виписуємо найбільш яскраві порівняння:

„... Чорні стріхи глипають, нагнувшись,
Мохом вкриті, корчами калини,
Мов на вітер ті сичі, надувшись.

Похилились смерекові стіни,
Там і сям стемпльовані дрючками,
Мов каліки, ждуть собі заміни,
Щоб спочить розбитими кістками...”

Оповідання „Муляр“, вірші — „Вже сонечко знов...“, „На Підгір'ї села невеселі...“ — для більш поглибленого опрацювання в літературному гуртку можна об'єднати навколо теми „Франко — співець тяжкої народної долі“.

Обговорюючи дану тему, слід показати, як Франко відобразив у своїх творах трудовий народ — робітництво і селянство, ставлення Франка до тяжкої долі пригніченого народу, розкрити художню сторону творів. Роботу гуртка можна винести в широку аудиторію.

Творча робота дітей над творами Франка

Дітей треба заохотити до творчої роботи над Франковими творами. Діти можуть брати участь в організації виставки творів, ілюструвати твори, складати літературні плакати, альбоми, каталоги, рекомендовані списки для оформлення кутків пам'яті Франка тощо. Діти беруть також участь у художньому читанні, розповіданні, в інсценізаціях і т. д.

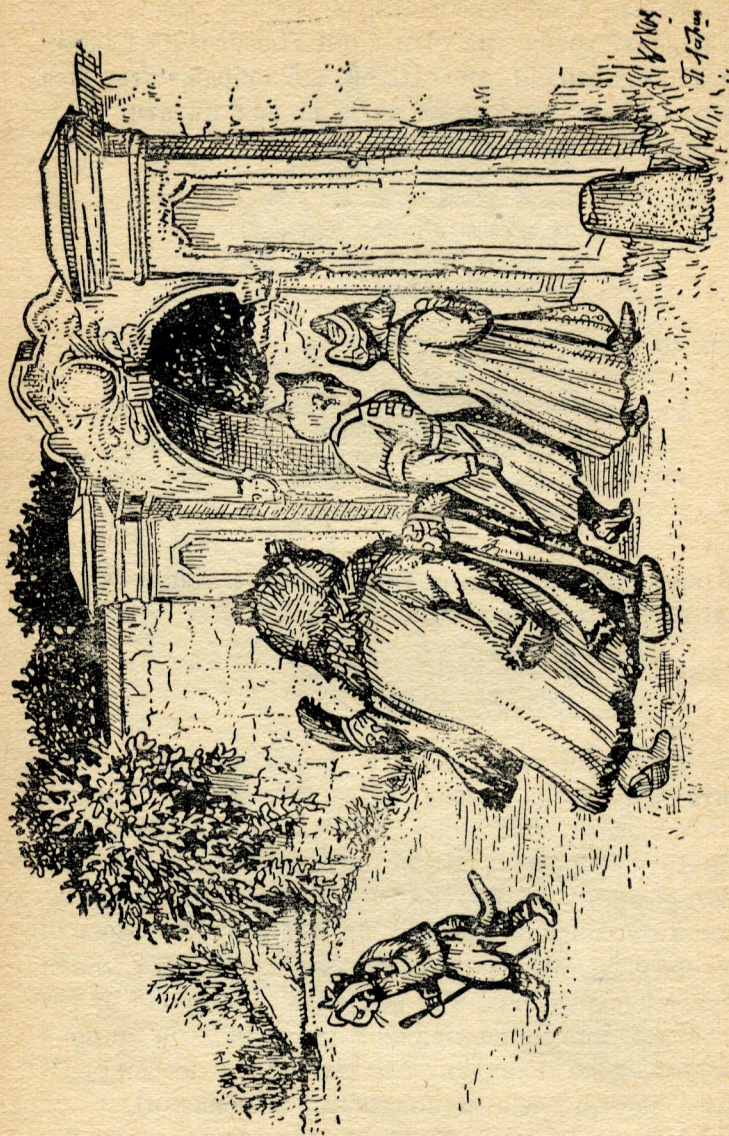
Покажемо окремі зразки творчої роботи дітей середнього віку.

Виставки і літературні плакати для ілюстрації творів Франка

Надзвичайно яскраво конкретизують творчість письменника літературні виставки і літературні плакати. До казок Франка можна зробити яскраві плакати, що відображають сатиричні образи казок. Можна виділити для плаката якунебудь тему і навколо цієї теми об'єднати декілька Франкових творів.

Плакати роблять самі учні (з V кл., не раніш) за завданням керівника, який дає вказівки про принципи побудови плакатів, визначає їх ціль і завдання. Діти підшуковують цитати, що яскраво характеризують тему твору, персонажі, цікаві ситуації, підшуковують і малюють свої ілюстрації до цитат.

Подаємо зразок плаката до казки „Лис Микита“.



„... А лісами, мов від біса,
Просто в царський двір прибіг“.

(І. Франко — Ліс Микита. Пісня третя).

Плакат має відобразити яскраві образи казки.

На плакаті треба вмістити копії з ілюстрацій художників або ілюстрації самих дітей, що зображають Лиса Микиту та інші персонажі, дати до них цитати.

До образу Лиса Микити:

„Лис Микита злодій є.
Він сумління, честь і віру
За курча, горілки міру
Без вагання продає“.

Далі до образу Лева:

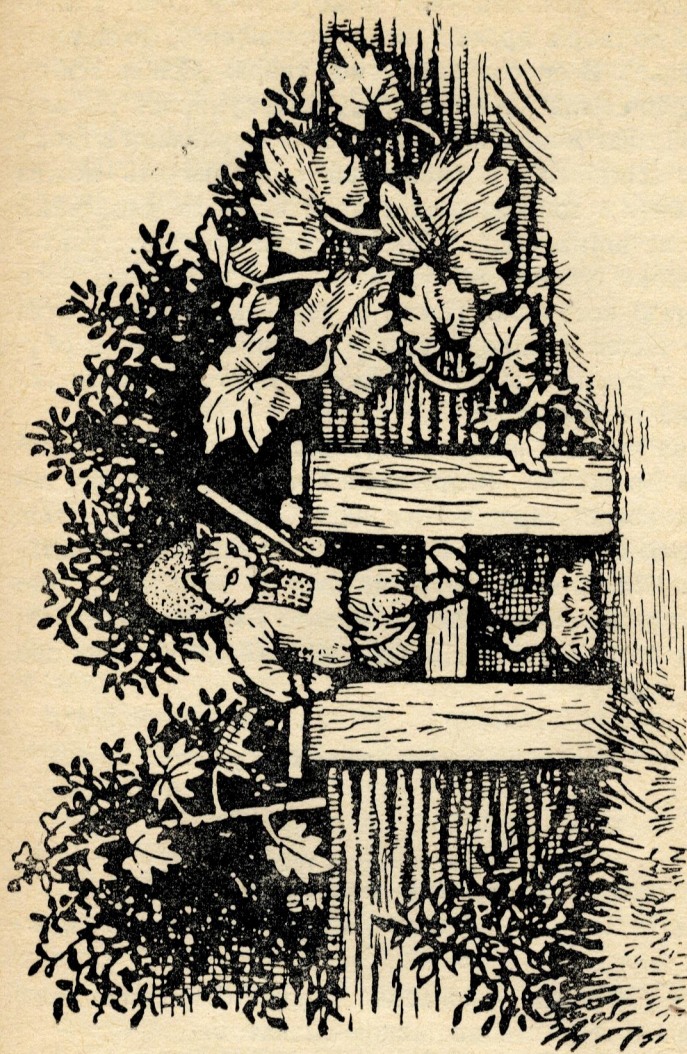
„Вбивство, помста, та це ж мода
Скрізь загальна у звірів.
І сам Лев грабує чисто,
А не хоче особисто,
Шле Ведмедів і Вовків“.

Ми пропонуємо ще вмістити на плакаті Цапів і Ослів у ролі суддів з таким написом:

„В трибуналах засідали
Старі Цапи і Осли“.

Для ілюстрації теми „Діти в творах Франка“ можна зробити плакат під назвою „Два дитинства“. Плакат поділяємо на дві частини. Ліва частина плаката має відобразити безрадісне дитинство героїв Франкових творів. Вгорі вміщуємо портрет Франка, під портретом — цитату з оповідання „Микитичів дуб“, в якій Франко характеризує долю дітей такими словами: „...вони живуть, мучаться весь вік, без ясних споминів і без ясних надій, мов ті подорожні, що вийшли в дорогу в мрячний день і йдуть тою мрякою всю дорогу“. (Цитата ілюструється відповідними малюнками).

За цитатою — напис: „Так проходило дитинство багатьох дітей з народу“.



„Кіт Мурлика до дороги“.

(І. Франко — Лис Микита).

Тему ілюструємо малюнками й списками книжок. З малюнків рекомендуємо використати копії з ілюстрацій до творів Франка („Schön schreiben“, „До світла“, „Олівець“). В список вміщуємо твори: „Schön schreiben“, „До світла“, „Олівець“, „Отець гуморист“, „Галаган“. Плакат можна закінчити такими уривками з твору „Schön schreiben“: „...хлопський син,—значить можна його бити і зобіжати, як хочеш: ніхто за хлопським сином не впімнеться...“ „Нелюдський поступок учителя-економа уйшов йому гладко, так як і многі його нелюдські поступки. Тільки в серці хлопського сина він не пішов гладко, а стався першим насінням обурення, погорди і вічної ворожнечі против усякого неволення та тиранства“¹.

Права частина плаката відображає щасливе дитинство в Країні Рад. Вгорі правої частини малюнок зображає вождя народів товариша Сталіна серед дітей. Під малюнком напис: „Під сонцем Сталінської Конституції“. Під написом лозунги, цитати і малюнки, що характеризують щасливе дитинство Сталінської епохи.

Далі подати цитати, в яких відбиті мрії Франка про краще майбутнє:

„Прийде нове життя, добро нове у світ“.

(„Каменярі“)

„... І радісно, без огляду й тривоги
Ідуть настрічу сонцю золотому“.

(„Ідилія“, із збірки „З вершин і низин“)

Тему „Франко — співець тяжкої народної долі“ можна ілюструвати виставкою-плакатом.

Виставка-плакат відкривається такими словами

¹ Франко І., Твори, т. III, стор. 40, „Книгоспілка“, 1925.

Франка: „От, видите, нужда та й нужда! Нігде ні про що не чути більше“ („Вугляр“).

Цитата ілюструється малюнками, що зображають тяжке життя робітників і селян колишньої Західної України часів Франка. Поруч з цитатою і малюнками вмістити такі твори Франка (або список творів): „Муляр“, „Вугляр“, „Лесишина челядь“, „Сам собі винен“, „Ліси й пасовиська“, „Слимак“, „Добрий заробок“, „Вже сонечко знов...“, „Вівчар“, „Історія козуха“, „Галаган“, „На Підгір'ї села невеселі...“, „Наймит“ і т. д.

Літературні ранки

На літературних ранках можна широко і різноманітно розгорнути творчу роботу дітей. Вступне слово керівника про життя та літературну діяльність Франка діти можуть ілюструвати художнім розповіданням окремих епізодів з життя поета, декламацією характерних творів, музикальними номерами на мотиви творчості Франка (хорові виступи, гра на музикальних інструментах), показом світлових і живих картин, інсценівками і т. д.

Керівник збирає дитячу творчість (дитячі вірші, оповідання, присвячені пам'яті Франка). Кращі з них читаються дітьми на літературному ранку.

Наведемо, як приклад, програму літературного ранку пам'яті Франка.

1. Вступне слово керівника (біографія Франка).

а) Епізоди з життя Франка за його творами в художньому розповіданні дітей (уривки з оповідань: „Грицева шкільна наука“, „В кузні“, „У столярні“, „Schön schreiben“).

б) Декламація вірша „У долині село лежить“.

2. Народні пісні колишньої Західної України про долю народу (у виконанні хору дітей).

Щодо вибору народних пісень, то треба порадитись з учителем музвиховання або керівником музгуртка.

3. Декламація віршів Франка: „Веснянки“ („Дивувалась зима“), „Вже сонечко знов по лугах“, уривків з вірша „Тихенько річка котить хвилі чисті“ (від слів — „Тихенько річка котить хвилі чисті“, кінчаючи словами — „І рак з нори виповзує повільно“).

4. Народні пісні колишньої Західної України про природу (у виконанні хору дітей).

5. Вірші, присвячені пам'яті Франка,—вірші дітей, вірші радянських поетів: Сосюри, Рильського та ін. (див. список художніх творів, присвячених пам'яті Франка, для виступів на вечорах, стор. 123).

Літературні ранки й вечори, на яких виконавці — самі діти,—могутній засіб їх художнього виховання, виховання культури мови, розвитку любові до поезії і розуміння її.

Ми подали зразок програми літературного ранку для того, щоб допомогти робітникам бібліотек і шкіл скласти свої програми відповідно до інтересів, сил і можливостей дітей—учасників ранків чи вечорів.

4. РОБОТА З ДІТЬМИ СТАРШОГО ВІКУ (VI—VII кл.)

Завдання керівника поглибити і поширити вивчення творів Франка, вміщених у програмі з літературного читання в VI—VII класах. Керівник синтезує матеріал, який учні вивчають за програмою, доповнює програму, поглиблює обізнання учнів з письменником. Учні VI—VII класів опрацьовують біографію Франка в класі. Для поглиблення відомостей з біографії поета учням слід порекомендувати ряд статей з газет і журналів (див. бібліографію, стор. 123), автобіографічні твори Франка: „Дещо про себе самого“, „У кузні“, „У столярні“, „Борис Граб“, „Під оборогом“, „Малий



„Але тоді бідолаха стямився, коли вчитель потягнув його за дотепність різкою по плечах“.

(І. Франко — Грицева шкільна наука).

Мирон“, „Мій злочин“, „Микитичів дуб“, „Моя стріча з Олексою“, якщо є, біографічні повісті, нариси про Франка.

Учнів VII класу ми підводимо до розуміння типовості образу, глибше розкриваємо відображення дійсності в художньому творі й ідейну спрямованість автора при доборі фактів, характеристиці дійових осіб, оцінці окремих подій. В роботі над Франковими творами з учнями старших класів показуємо Франка як письменника-реаліста, демократа, борця та гуманіста й знайомимо читачів з різними видами його епіч-

них і ліричних творів (з лірикою особистою, пейзажною, політичною), з деякими перекладами Франка і т. д. Ми зупиняємося і на деяких питаннях композиції, як, наприклад: 1) засоби характеристики персонажів, 2) засоби антитези в змальованні образів, 3) розвиток дії, 4) зв'язок між епізодами.

В роботі з учнями старшого віку застосовують: індивідуальні розмови при поверненні книжок, епізодичне колективне обговорення окремих творів, систематичну роботу в літературному гуртку за певним планом, літературний журнал, літературні плакати, широкі літературні конференції, літературні вечори, літературні виставки.

Колективне обговорення творів Франка

Про підготовчу роботу, яку слід провести, і про значення колективного обговорення твору ми сказали вище.

Для колективного обговорення з дітьми старшого віку можна виділити багато творів Франка, насамперед, казки, а також оповідання, де автор порушує соціальні і етичні питання, показує складні людські характери.

Деякі сюжети, образи Франкових казок запозичені з кращих зразків світової літератури, але трактування тут цілком своєрідне.

Перед тим, як перейти до аналізу Франкових казок, керівник говорить про їх значення, знайомить з марксистсько-ленінськими настановами в питаннях про казку, з висловлюваннями за казки Горького, Франка, розказує про те, як творив свої казки Франко, звідки брав сюжети, що нового вносив, якого виховного значення надавав своїм казкам.

Спинимося на одній з найкращих казок — на казці „Абу Касимові капці“, написаній на мотив арабської казки. В ній Франко виводить тип скнари. Франко

соціально загострює образ Абу Касима і яскраво показує трагічну загибель людини, охопленої пристрастю до наживи і збагачення. Казка „Абу Касимові капці“ глибоко реалістична. Зберігаючи казковий сюжет, дотепні казкові ситуації арабської казки, Франко ускладнює свою казку психологічними моментами, складними колізіями. Абу Касим—жива людина, наділена типовими людськими пристрастями. До катастрофи Абу Касима призводить не злий фатум, що виступає звичайно в арабських казках, а природний наслідок безглузвих вчинків людини, яка заплуталася в своїх пристрастях. У казці „Абу Касимові капці“ Франко — блискучий сатирик.

У бесіді звертаємо увагу читачів на зовнішній портрет і характеристику Абу Касима. Зупиняємося на сцені на аукціоні, яка найбільш виявляє психологію Абу Касима, його хижацтво, нерозбірливість у засобах наживи і переродження Абу Касима під впливом нещастя.

У бесіді підкреслюємо хворобливу пристрасть Абу Касима до накопичення, його безмежну скупість, яка призводить скнару до того, що він неспроможний витратити гроші навіть на задоволення власних потреб.

Орієнтовні запитання до казки „Абу Касимові капці“

1. Хто такий Абу Касим?
2. Що трапилося з Абу Касимом?
3. Як лихо, що спіткало Абу Касима, змінило його характер?

Характеризуючи Абу Касима, його зовнішній злидений вигляд, його скупість і хижацтво, читачі наводять з казки характерні цитати.

Як поборник праці і боротьби виступає Франко в казках: „Коваль Бассім“ і „Без праці“.

Казка „Коваль Бассім“ написана на мотив арабських казок, а „Без праці“—на мотив українських народних казок.

Тут головні позитивні персонажі—люди праці; в першій—Коваль Бассім, в другій—селянин Іван. В особі Івана і Бассіма Франко показує нову соціальну силу—народ, позбавлений прав за часів Франка, але який має велике майбутнє. Іван і Бассім—носії народної мудрості. Їх щастя в праці. Іванові і Бассіму протиставляться дармоїди і експлуататори; їдко висміює Франко багатіїв, хижаків, зрадників і лицемірів.

В казці „Коваль Бассім“ Франко дотепно викриває традиційних казкових „добрих царів“. Він доводить, що всі царі—деспоти, гнобителі і паразити, які живуть за рахунок народної праці.

В бесіді з приводу казки „Коваль Бассім“ звертаємо увагу читачів на такі моменти:

1. Пролог, де автор виступає з новорічними побажаннями трудовому народові:

„З новим роком, браття милі,
В новім щастю, в новій силі
Радісно вітаю вас.
І бажаю, щоб в здоров'ю,
В мирі з братньою любов'ю,
Відтепер ішов вам час.

І бажаю, щоб трудяще
Те життя вам якнайкраще
Без біди минало всім,
Щоб думками ви міцніли,
Багатіли, не бідніли...“¹

¹ Франко І., Твори, т. XXVI, стор. 209, „Книгоспілка“, 1928.



„Так“ — відмовив їй Бассім
і повів очима грізно“.

(І. Франко — Коваль Бассім).

2. Образ Коваля Бассіма (типові риси його характеру: правдивість, чесність, любов до праці):

„Маю силу—запрацюю“.

3. Контрастний образ царя Гарун ер Рашіда. Іронічний план характеристики „доброго“ царя.

„...Тим то добрії царі
Тим недобрі, що старі
Все порядки укріпляють,
І бажання прав, свобод,
І дбання за весь народ
В людських душах присипляють...“¹

4. Сцени, що характеризують „порядки“ царів і управителів (суд, придворне життя).

5. Побутові картини (опис хати коваля Бассіма):

„...Хатка невеличка,
Стільчик, лавка і полочка,
Чисто виметений піл,
Серед хати з тертиць збитий,
Білим обрусом прикритий,
Вмаєний квітками стіл.

На столі шматок печені,
Два фрикаси приперчені,
Легомина запашна,
Огірок і марципани,
Медяник з маківниками,
Бутля доброго вина“².

6. Епілог казки. (Висновки, які робить автор щодо царів, міністрів, придворних).

¹ Франко І., т. XXVI, стор. 213, „Книгоспілка“, 1928.

² Там же, стор. 225.

Орієнтовні запитання до казки „Коваль Бассім“

1. Які дві громадські сили протиставить Франко в своїй казці „Коваль Бассім“?
2. Як характеризує автор свого головного героя—ковалю Бассіма?
3. Як характеризує автор царя Гарун ер Рашіда та його прихильників?
4. Які висновки робить автор в епілозі казки щодо правителів: царів, міністрів, придворних?

Орієнтовна схема бесіди про казку „Без праці“

1. Сюжет казки. Використання автором мотиву народних казок про Івана-дурня.
2. Герой казки — Іван Лінюх. Його дитинство. Тяжка праця. Своєрідний протестантизм Івана. („Бурчав і нарікав він, встаючи рано, проклинав сходяче сонце, з ненавистю поглядав на ті ниви, злиті його потом і оброблені його руками, а які приносили весь дохід кому іншому...“¹⁾)
3. Ворожі Іванові персонажі (господар, війт, піп і т. д.).
4. Фантастичні елементи казки (зустріч з казковим Дідом бескидським, печера Діда бескидського, чудесний перстень).
5. Казкові елементи в описі природи (лісовий пейзаж).
6. Елементи сатири, гумор казки.
7. Ідея казки.
8. Розкриття назви казки.

¹ Франко І., т. II, стор. 166, „Книгоспілка“, 1925.

Запитання до казки „Без праці“

1. Чому „Без праці“ можна назвати казкою?
2. Чи дійсно герой казки „Без праці“—Іван був лінухом?
3. Чому праця для Івана була мукою?
4. Чи приніс Іванові щастя чудесний дар?
5. Як використав Франко в казці „Без праці“ мотив народних казок про Івана-дурня?
6. Елементи гумору в казці.
7. Яка основна ідея казки?

Для колективного обговорення з учнями старшого віку можна взяти оповідання з селянського і робітничого життя: „Сам собі винен“, „Задля празника“.

Ці оповідання аналогічні за темою з творами, що вивчають учні VI—VII класів („Добрий заробок“, „Історія кожуха“, „Борислав сміється“, „Наймит“). Бажано пов'язати їх з програмним матеріалом.

Оповідання „Сам собі винен“ відображає трагічну долю збіднілого, пограбованого селянина, що загинув на тяжкій, небезпечній роботі на фабричній будівлі. Автор правдиво змальовує взаємини між підприємцями та робітниками і з обуренням показує жахливу експлуатацію робітників на підприємстві, де їх мають за худобу.

Орієнтовна схема аналізу оповідання „Сам собі винен“

1. Літературна історія оповідання.
2. Картина руйнації господарства селянина Миколи Прача.
3. Образ кредитора Миколи—злісного сільського лихваря Мортка Шіндера.
4. Ставлення окремих груп селян до розпродажу майна Миколи Прача.

5. Умови роботи на фабричній будівлі у Людвіківці.
6. Трагічна загибель Миколи.
7. Природа в оповіданні „Сам собі винен“, її ідейна функція. (Прикінцева картина природи).

Запитання до оповідання „Сам собі винен“

1. Чи справді Микола був винен у своєму нещасті?
2. Яку думку поклав автор у назву твору?
3. Хто справді винен у нещасті Миколи Прача?
4. Хто співчував Миколі в його нещасті?
5. Що штовхнуло Миколу на одчайдушний вчинок—піти на небезпечну роботу в Людвіківку?

В оповіданні „Задля празника“ яскраво показано тип підприємця-кар'єриста Гаммершляга — варіант образу Леона Гаммершляга з повісті „Борислав сміється“. Лицемірним підлецуванням Гаммершляг здобуває довір'я робітників, добивається титулу барона і потім нахабно обдурює робітників, які певною мірою допомогли йому набути цей титул. Перед нами тип жорстокого експлуататора, викінченого негідника.

Обговорюючи оповідання „Задля празника“, ми підкреслюємо, що це оповідання про Гаммершляга є власне один з епізодів життя Леона Гаммершляга — героя повісті „Борислав сміється“.

Оскільки Гаммершляг — основна фігура оповідання, яка опукло вимальовується на фоні сірої маси пригноблених, експлуатованих робітників, ми в бесіді фіксуємо на ньому головну увагу. Аналіз оповідання проходить у плані контрастного порівняння (самовдоволення Гаммершляга і пригноблені робітники; брудна, жахлива фабрика на фоні чудесної природи і т. д.).

Схема аналізу оповідання

„Задля празника“

1. Опис фабрики Гаммершляга, брудної, занедбаної, через що створюються неможливі умови для роботи.

2. Опис зовнішнього вигляду робітників. („Лиця та вбрання робітників, що виходили з робітень, якнайповніше підходили до того оточення, якому тлом служили брудні, з тинку пообдирані стіни фабричних будинків...“ і т. д.).

3. Настрій робітників.

4. Картина природи, що являє повний контраст огидному оточенню фабрики, через що рельєфніше виступають кошмарні умови роботи на капіталістичній фабриці („...прегарна підгірська околиця, сугорби, покриті стернями та золотистими пасмугами достиглого збіжжя...“ і т. д.).

5. Прибуття принципала фабрики Гаммершляга. Його портрет.

6. Сцена обдурювання робітників.

7. Фабрика Гаммершляга під час відвідин монархом.

8. Одержання Гаммершлягом титулу барона.

9. Прикінцева сцена: фабрика і робітники після титулування Гаммершляга.

Орієнтовні запитання до оповідання

„Задля празника“

1. Як жилося робітникам на фабриці Гаммершляга?

2. Як реагували робітники на своє тяжке становище на фабриці?

3. Яку мету переслідував Гаммершляг, одягаючи своїх робітників в урочисті мундири?

4. Що дав приїзд монарха фабрикантові Гаммершлягу і його робітникам?

5. Як охарактеризовано Гаммершляга в оповіданні? (Його портрет, виступи при першій зустрічі з робітниками, при зустрічі з монархом, після одержання баронського титулу).

Літературний гурток вивчення творів Франка

В літературному гуртку звичайно об'єднуються читачі, що виявляють інтерес до літератури, інтерес до письменника. Тут можна докладніше ознайомити читачів з біографією автора, глибше опрацювати твори, намітити для роботи цікаві теми і організувати ряд доповідей читачів про життя і творчість письменника. Літературний гурток стимулює творчу роботу читачів, виховує в них дослідницькі навички.

Пропонуємо теми, які можна опрацювати з учнями VI—VII класів:

1. Дитячі та юнацькі роки Франка (монтаж з уривків з автобіографічних творів поета, з спогадів сучасників, з нарисів про Франка тощо).

2. Франко — співець праці й боротьби.

3. Франко — друг трудящих усіх націй.

4. Франко — ворог релігії.

5. Любов Франка до батьківщини.

6. Природа в творчості Франка.

7. Франко й наша сучасність.

Кожна з названих тем може бути поділена на підтеми. Так, наприклад, тему „Франко — співець праці й боротьби“ можна поділити на такі підтеми:

1. Франко — співець праці.

2. Франко — співець тяжкої народної долі.

3. Франко — борець за визволення трудового, пригнобленого народу.

Роботу над Франком у літературному гуртку починають з його біографії, з розгляду окремих творів.

Далі об'єднують окремі твори навколо певних тем. Так, твори Франка: „Коваль Бассім“, „Без праці“, „Як те залізо з силою дивною“, „Пісня й праця“ і т. д. можна об'єднати навколо теми— „Лиш в праці варто і для праці жити“.

Керівник літературного гуртка так організовує роботу, що кожний член гуртка бере активну участь в обговоренні твору чи теми. Намічається основний доповідач, інші члени гуртка в своїх виступах доповнюють доповідача. Керівник спрямовує обговорення твору, підсумовує висловлені дітьми думки.

На поширені заняття запрошуються і не члени гуртка.

Опрацювавши добре в літературному гуртку біографію й твори Франка, гуртківці наслідки своєї роботи можуть показати в літературному журналі, на літературному плакаті, на літературній виставці, можуть винести свою роботу на читачівську конференцію або на літературний вечір пам'яті Франка.

Літературний журнал, присвячений пам'яті Франка

В літературний журнал вміщують кращі доповіді гуртківців про життя і творчість Франка, ілюстрації до творів, зроблені чи дібрані гуртківцями, характерні цитати з Франкових творів (цитати-афоризми, цитати, що характеризують типових героїв твору, певну тему і т. д.), висловлювання про Франка його сучасників і радянських критиків, художні твори читачів (вірші, оповідання, присвячені пам'яті письменника, і т. д.), рекомендований список творів Франка і творів про нього.

Літературний журнал дає широке поле для творчої самодіяльності не лише гуртківців; у ньому можуть



„... труп Зелепуги лежав перед хатою, стискаючи ще й по смерті поліно в обіймах“.

(І. Франко — Яць Зелепуга).

брати участь усі читачі творів Франка. Літературний журнал — чудовий засіб пропаганди письменника та його творчості.

Важливо звернути увагу на зовнішнє оформлення літературного журналу.

Літературний плакат до творів Франка

На літературному плакаті учні старших класів можуть показати образотворчі засоби Франка, його тематику тощо. Члени гуртка, добираючи цитати, що характеризують ті чи інші особливості Франкової творчості, класифікують їх за темами. Якщо в гуртку знайдеться гуртківець, що добре малює, можна доручити йому зробити ілюстрації до цитат на певну тему. Іншим гуртківцям доручають дібрати відповідні малюнки.

Подаємо зразки літературних плакатів на такі теми: „Герої творів Франка“, „Приказки в творах Франка“.

Спосеред героїв Франка можна показати ряд яскравих сатиричних образів, поданих з великою силою художнього узагальнення, наприклад, образ скнари Абу Касима (казка „Абу Касимові капці“), образ царя Гарун ер Рашіда („Коваль Бассім“), образ фабриканта Гаммершляга (оповідання „Задля празника“). Ці образи подано з великою силою художнього реалізму.

Образ Гарун ер Рашіда (казка „Коваль Бассім“)

Плакат відображає карикатуру на царя Гарун ер Рашіда. Під карикатурою вміщуємо характеристику царя:

„...Жив могутній цар-владика, —
Його слава скрізь велика, —
Звався Гарун ер Рашід.

Славний був не тим, що в купи
Він валив людськії трупи,
В крові плавав у війні,
І не тим, що за гріш люду,
За здобутки поту й труду
Бенкети справляв бучні.

І не тим, що в супокою
Він залізною рукою
Люд замучений держав...¹

або:

„... Тим то добрії царі
Тим недобрі, що старі
Все порядки укріпляють,
І бажання прав, свобод,
І дбання за весь народ
В людських душах присипляють.

Тим недобрі, що нас вчать
Ізгори добра все ждять
За печаткою й декретом,
Вірить, що їх власть від бога,
А думки, ідеї — змога
Вбить тюрмою та багнетом...“².

Образ скнари Абу Касима (казка „Абу Касимові капці“)

Вміщуємо на плакаті фотомалюнок, що відображає Абу Касима та його дивовижні капці. Під малюнком подається характеристика Абу Касима, яка блискуче виявляє його характерні риси:

„... Був вдовець, стара катряга,
Та такий вам скупиндряга,
Що шукать по всій землі.

¹ Франко І., Твори, т. XXVI, стор. 211, „Книгоспілка“, 1928.

² Там же, стор. 213.

Хоч багатий був, як рідко,
То ходив брудний, як дідько,
І обдертий, як жебрак:
Сорочище чорна, груба,
Ледве руб держиться руба,
А штанищі мов райтак¹.

Лисину замість турбана
Обвивала шмата драна,
Ветха — й коліру не знать;
Плащ — верета-перетика,
Шпилька з терня, пояс з лика,
Хоч у просо, шапки гнать.

Звався лід той Абу Касим,
Був купець собі, не блазень,
Пахошами торгував...“²

Образ фабриканта Гаммершляга (оповідання „Задля празника“)

1. Під карикатурою, що зображає Гаммершляга, вміщують цитату:

„...показалося в дверях канцелярії повне, в чорнім зарості з стриженою бородою лице пана Гаммершляга з невідступним, напівчемним та напівзгірним усміхом на устах і з хитро прижмуреними очима. Рухом руки він привітав юрбу робітників, що стояли густою лавою, вдивляючись у нього з виразом пасивної очікування, і зовсім не відповів на їх привітання“.

Малюючи образ Гаммершляга, Франко показує різні відтінки настрою, поведінку фабриканта. На плакаті можна показати Гаммершляга різноманітно, а саме:

1. Гаммершляг при першій зустрічі з робітниками.

¹ Райтак — решето з великими дірами.

² Франко І., Твори, т. XXVI, стор. 139 — 140, „Книгоспілка“, 1928.



„Але капці ж бо то, капці“.

(І. Франко — Абу Касимові капці).

2. Гаммершляг при зустрічі з монархом.

3. Гаммершляг після одержання високого титулу барона.

В плані антитези, для підкреслення демократичних поглядів Франка, поруч з літературним плакатом, що відображає негативні персонажі, бажано показати позитивних героїв, людей праці.

Образ Коваля Бассіма (казка „Коваль Бассім“)

На плакаті вміщуємо фотомалюнок з зображенням коваля Бассіма і цитату, яка підкреслює його любов до праці:

„...Бачте, в рості, ані в кості,
Ані в силі, ані в злості
Бог мене не укравдив,
Вдень до праці є охота,
Аж горить в руках робота,
Хоч би й як їх натрудив...“¹

Плакат з приказок у творах Франка

Плакат приказок виходить досить цікаво. Гуртківці добирають з одного чи кількох творів характерні приказки. Приказки систематизують за певними темами, виділяється яканебудь одна тема. Плакат приказок ілюструють малюнками, які добирають гуртківці.

В творах Франка можна знайти чимало приказок.

Наводимо зразок плаката приказок на тему „Праця в поті чола“, для чого рекомендуємо використати такі характерні приказки з Франкової казки „Без праці“:

¹ Франко І., Твори, т. XXVI, стор. 231 — 232, „Книгоспілка“, 1928.

„Найнявся — продався“.

„Три дні не їж, а весело дивись“.

Кожна приказка ілюструється відповідними малюнками. Плакат приказок можна подати в плані літературної гри.

Малюнки до приказок перш, ніж вмістити їх на плакат, обмірковуються гуртківцями разом з керівником літературного гуртка.

Робота над літературним журналом і плакатом — велика творча робота. В цій роботі читачі виявляють багато ініціативи і творчої вигадки. Така робота навчає читачів аналізувати, синтезувати творчість письменника, глибше розуміти опрацьований матеріал.

Літературний вечір пам'яті Франка

Літературний вечір — це огляд сил гуртківців (гуртків: літературного, драматичного, художнього читання), підсумок роботи над письменником, а також один з засобів широкої пропаганди його творчості. Літературний вечір, присвячений пам'яті письменника, повинен мати ясне цільове настановлення. Програма вечора заздалегідь обмірковується керівником читання разом з керівниками окремих гуртків вивчення творчості письменника. Краще за все організувати вечір навколо певної теми. Вечір пам'яті Франка рекомендуємо побудувати навколо теми „Франко — співець праці й боротьби“. Вечір треба зробити яскравим, захоплюючим, треба уникати сухих доповідей, випадкових трафаретних виступів дітей. Варто розробити літературно-музикальний монтаж за типом радіолітературних монтажів. У літературному монтажі біографія письменника, літературні твори, музикальні номери об'єднуються навколо певного сюжетного стрижня.

Оформлення має відповідати темі вечора. Естрада

оформлюється портретом, бюстом Франка, гаслами на тему „Франко — співець праці й боротьби“. Кімната, в якій відбувається вечір, оформлюється книжковими виставками і літературними плакатами, плакатами з висловами й афоризмами з творів Франка. Добирають ці цитати самі члени літературного гуртка.

Подаємо зразки цитат:

„Той наймит — наш народ, що поту лле потоки
над нивою чужою“.

(„Наймит“)

„Не ридать, а здобувати,
Хоч синам, як не собі,
Кращу долю в боротьбі“.

(„Вічний революціонер“)

„Мій поклик: праця, щастя і свобода“.

(„Декадент“)

„Против рожна перти, против хвиль плисти“.

(„Semper idem!“)

„Ми бачим тільки страх панів і розуміємо,
Що панство їх крухе, як мури ті німі“.

(„Не бійтеся тюрми!“)

„Борітеся! Терпіть! По всій землі
Рівняйте стежку правді!“

(„Товаришам“)

„А щастя всіх прийде по наших аж кістках“.

(„Каменярі“)

„Прийде нове життя, добро нове у світ...“

(„Каменярі“)

„Бажав я для скованих волі,
Для скривджених кращої долі
І рівного права для всіх, —
Це ввесь і єдиний мій гріх“.

(„Думка в тюрмі“)

„Ми ступаєм до бою нового
Не за царство тиранів, царів,
Не за церков, попів, ані бога,
Не за панство неситих панів“.

(„Товаришам із тюрми“)

Орієнтовна програма виступів на вечорі пам'яті Франка на тему: „Франко — співець праці й боротьби“

1. Коротке вступне слово про І. Франка як співця
праці й боротьби.

2. Інформація про соціально-економічний і культур-
ний стан Галичини кінця ХІХ і початку ХХ століття.

3. Художнє читання казок, оповідань, віршів:

„Наймит“.
„Коваль Бассім“.

{ (уривки)

„Без праці“.

„Пісня й праця“.

„Товаришам із тюрми“.

„Каменярі“.

„Вічний революціонер“, музика Лисенка. (Виконує хор).

4. Читання віршів і оповідань, присвячених пам'яті
поета.

5. Оповідання і вірші про приєднання Західної
України до СРСР.

6. Жива картина — „Звільнені народи Західної
України“.

Ми навели зразок схеми вечора пам'яті Франка на
тему „Франко — співець праці й боротьби“. Взагалі
тематика літературних вечорів, присвячених Франку,
може бути надзвичайно різноманітною. Багатство літе-
ратурної спадщини великого письменника дає можли-
вість організувати цикл літературних вечорів його
пам'яті.

Літературні виставки

Одним із засобів викликати великий інтерес у широких мас до творчості письменника є літературні виставки.

Літературну виставку треба добре оформити. Вона має бути ніби живою книгою, лекцією в образах.

Виставочний матеріал — книжки, цитати і малюнки — розташовують на щитах або стендах.

Цитати пишуть на гарному папері гарним шрифтом, оздоблюють орнаментами, а коли потрібно, то й малюнками.

Ініціатива виставки може належати як керівнику читанням, так і читачам-активістам.

Подаємо орієнтовний план літературної виставки на такі теми:

I. Життєвий шлях І. Франка.

II. З мотивів творчості І. Франка.

III. І. Франко — друг дітей та молоді.

IV. Історичні теми в творах І. Франка.

V. І. Франко і наша сучасність.

Всю виставку дати під назвою „Франко — співець праці й боротьби“¹.

I. Життєвий шлях Франка

(Схема виставки)

Над виставкою великий портрет І. Франка, під портретом цитата з вірша „Декадент“:

„... Я син народа,
Що вгору йде, хоч був запертий в льох.
Мій поклик: праця, щастя і свобода,
Я хлопський син, пролог, не епілог“.

Галичина часів Франка (фотознімки: Борислав, Дрогобич та ін.).

¹ Теми, що ми їх пропонуємо для виставки, не є обов'язковими. Обсяг виставки залежить від можливостей школи і бібліотеки.



„... ота річка, то правдива розкіш, то сильна принада для Мирона. Там він цілими годинами любить сидіти, запхавшись у високий зелений косітник...“.

(І. Франко — Малий Мирон).

1. Дитячі роки Франка

Матеріали:

а) Фотографії з Франка в дитинстві.

б) Цитати: „Невеличке огнище неблизкучого, але міцного огню освічує перші контури, що виринають із темряви дитячої душі. Це огонь у кузні мого батька“. (Франко—„У кузні“).

„Моя уява залюднена марами, упирами, страчуками, про які я щовечора слухаю оповідання наших двох служниць, великої Остини і малої Остини, при куделі“.

„В кузні йдуть розмови. Сусіди розповідають сільські новини...“ „Я слухав тих оповідань як фантастичних казок про далекі, зачаровані краї. Борислав з його страховищами, дикими жартами та дикими скоками фортуни, з його дивним промыслом, дивним способом праці та дивним народом заповнював мою фантазію“. (Франко—„У кузні“). Ілюстрації до цитат.

в) Монтаж з обгорток книжок, що читав Франко в дитинстві, і до нього цитата:

...„Вѣнок Русинам на обжинки“¹ (1846—47 рр.), історія біблійна і збірник „пѣсень богоговѣйных“ (Перемишль, 1837) належали до першої моєї лектури“. (З листа І. Франка до М. Драгоманова, 1890 р.)².

г) Прикінцева цитата: „На дні моїх споминів і досі горить той маленький, але міцний огонь... Це огонь у кузні мого батька. І мені здається, що запас його я взяв дитиною в свою душу на далеку мандрівку життя. І що він не погас і досі“. (Франко — „У кузні“).

Остання цитата ілюструється малюнком з оповідання „У кузні“³.

2. Франко — школяр

а) Монтаж з обгорток творів І. Франка, де відображено його шкільні роки.

б) Цитати: уривки з автобіографічних творів та листів:

„На шостім році життя батько віддав мене до сільської школи до сусіднього села Ясениці-Сільної. ... Там я пробув два роки й вивчивсь читати по-українському, по-польському і по-німецькому, писати, рахувати (чотири операції) і співати до служби божої. По двох роках батько віддав мене до Дрогобича до т. зв. німецької або нормальної школи у Василянів, до другого класу, де я, по-мужицькому вбраний, боязливий, несмілий та часто немитий хлопець, цілий курс бувши посміховищем у класі й перетерпівши досить від деяких нелюдських учителів (гл. „Schön schreiben“),

¹ *Обжинки* — жнива.

² Франко І., Твори, т. І, стор. 171, „Книгоспілка“, 1925.

³ Журн. „Дружные ребята“, № 1, 1940.

при кінці першого курсу, на превелике диво цілого класу і своє власне, одержав першу локацію. ... і перейшов до гімназії саме в р. 1868. ... В гімназії повторилось зо мною те саме, що у Василян. Зразу ніхто мене не знав, і весь перший курс я сидів на „ослячій лавці“ в самім куті та пальцями довбав діри в стіні — і раптом дістав другу локацію, і так ішов через цілу гімназію другим, третім або першим. Науки шкільної я не любив... Почав я писати — віршем і прозою — дуже вчасно, ще в нижчій гімназії. Вплив на вироблення у мене літературного смаку мали два вчителі: Іван Верхратський і Юлій Турчинський“... (З листа І. Франка до М. Драгоманова)¹.

в) Монтаж або ілюстрований список з обгорток творів Франка, написаних у гімназіальні роки:

„Народна пісня“, сонет, 1873 р.

„Моя пісня“, 1874 р.

Цитати до монтажу: „Ще в нижчій гімназії я почав збирати пісні народні“...

„... мав мілко списані два товсті зшитки, вміщаючі 800 номерів — правда, в значній часті коломійок“... (З листа І. Франка до М. Драгоманова)².

г) Монтаж з обгорток або ілюстрований список книжок, що читав Франко в гімназіальні роки.

Українська література:

Костомаров М. І., Переяславська ніч.

Шевченко Т. Г., Кобзар.

М. Вовчок, Твори.

Куліш П. О., Твори.

Руданський С. В., Твори.

Стороженко О. П., Твори.

Мирний П., Твори.

¹ Франко І., Твори, т. І, стор. 173 — 174, „Книгоспілка“, 1925.

² Там же, стор. 175.

Цитата до монтажу: „Від Щ. Сельського, котрий ходив о рік чи два вище від мене, я дістав був перші річники „Правди“ і читав з них тільки белетристику українську: Стороженка, Марка Вовчка, Куліша, Шевченка, Руданського, Мирного. Цей останній (крім Шевч. і Мар. Вовч.) зробив на мене найсильніше вражіння своїм оповіданням „Лихий попутав“. (З листа І. Франка до М. Драгоманова)¹.

Західноєвропейська література:

Шекспір В., Твори.
Ежен Сю, Твори.
Міцкевич А., Твори.

Шіллер Ф., Твори.
Діккенс Ч., Твори.
Гейне Г., Твори.

Цитата до монтажу: „Я прочитав усе, що було інтереснішого в бібліотеці гімназійній (з виїмком дитячих повістей Шміда і Гофмана), що міг дістати від Верхратського, з котрим відбував кілька разів природничі екскурсії до Урича й до Нагуевич, а від 6-го класу почав збирати собі власну бібліотеку, котра за 3 роки заповнила у мене цілу шафу, і в котрій, крім комплекту Шіллера, Клопштока, Шекспіра, мав я і „Neues Leben“ Ауербаха і Діккенса, том Гейне, дещо з Жан Поля, Гете, Віктора Гюго і т. ін.“ (З листа І. Франка до М. Драгоманова)².

3. Франко — студент

Матеріали:

а) Портрет Франка.

б) Цитати: „В р. 1875 я видержав „матуру“ (генеральний екзамен гімназійний) і перейшов на університет до Львова. Тут я вступив до „Академического

¹ Франко І., Твори, т. І. стор. 176, „Книгоспілка“, 1925.

² Там же, стор. 176.

кружка", приваблений туди видаваням „Другом“, з якого редакцією я був у переписці ще в гімназії“. (З листа І. Франка до М. Драгоманова)¹.

„В „Друзі“ від 1874 р. почали друкуватися мої вірші, а прийшовши до Львова, я почав для тої газети писати повість „Петрїї і Добошуки“. (З листа І. Франка до М. Драгоманова)².

в) Монтаж з обгорток або ілюстрований список творів Франка, написаних у 1875—1876 рр.

„Дві дороги“ (сонет), 1875.

„Наш образ“ (сонет), 1875.

„Могила“, 1875.

„Від'їзд гуцула“, 1875.

„Наперед“, 1875.

„Хрест“, 1875.

„Любов“, 1875.

„Бунт Митуси“, 1875.

„Схід сонця“, 1876.

„Задунайська пісня“, 1876.

„Лицар“ (за Гейне), 1876.

„Данина“, 1876.

„Аскольд і Дир під Царгородом“, 1876.

„Шотландська пісня“ (із Пушкіна), 1876.

„Рибак серед моря“, 1876.

„Князь Олег“, 1876.

„Керманич“, 1876.

„Нещаслива“ (із А. Толстого), 1876.

„Русалка“ (із Пушкіна), 1876.

„Святослав“, 1876.

„Пімста за вбитого“ (Арабська дума, з Гете), 1876.

„Хрест Чигиринський“, 1876.

г) Портрети письменників, що вплинули на творчість Франка цього періоду (Шевченко, Мирний П., Пушкін, А. Толстой, Гете, Ам. Гофман, Золя).

¹ Франко І., Твори, т. І, стор. 174, „Книгоспілка“, 1925.

² Там же, стор. 174.

Перший арешт Франка (1877).

д) Цитата: „В р. 1877 в іюлі арештовано мене і цілу редакцію „Друга“. Безтолковий процес, котрий упав на мене, як серед вулиці цегла на голову, і котрий скінчився моїм засудженням, хоч у мене не було за душею й тіні того гріха, який мені закидували (ані тайних товариств, ані соціалізму: я був соціалістом по симпатії, як мужик, але далекий був від розуміння, що таке соціалізм науковий),— був для мене страшною й тяжкою пробою“. (З листа І. Франка до М. Драгоманова)¹.

4. Франко в роки розквіту його літературної діяльності

(Кінець 70-х рр., 90-і рр.)

Матеріали:

а) Портрети філософів та громадських діячів, що вплинули на політичний розвиток Франка (основоположники марксизму — Маркс, Енгельс, соціалісти-утопісти, російські революційні демократи — Чернишевський, Добролюбов і т. д.).

б) Композиція з назв журналів у вигляді книжок: „Громадський Друг“, „Дзвін“, „Молот“; також з видань „Дрібної бібліотеки“.

в) Монтаж з книжкових обгорток і ілюстрацій з творів Франка, написаних в роки 1878—1880 („Воа Constrictor“, „Каменярі“, „Муляр“, „Малий Мирон“, „Олівець“, „Schön schreiben“, „Моя стріча з Олексою“; переклади з Гете — „Фауст“, Гейне — „Німеччина“, Байрона — „Каїн“ тощо; „Катехізм економічного соціалізму“. (Можна дати список з відповідними орнаментами).

¹ Франко І., Твори, т. І, стор. 179, „Книгоспілка“, 1925.

Другий арешт Франка (1880).

г) Цитата: „...1880 року я виїхав у пов. Коломийський до К. Геніка, до Березова, щоб там пробути якийсь час, по дорозі був арештований в Яблоніві й потім ураз із К. Геніком, Ковцуняком і ще кількома іншими пришпилений до процесу, що вівся в Коломії проти сестер Павликівен і селян Фокшеїв“. (З листа І. Франка до М. Драгоманова)¹.

д) Твори, написані в період 1880—1889 рр.: „На дні“, „Борислав сміється“, „Захар Беркут“, „З вершин і низин“, „Грицева шкільна наука“. (Монтаж з книжкових обгорток та ілюстрацій).

Третій арешт Франка (1889).

е) Цитата: „Літом 1889 р. мене знов арештовано враз із росіянами, прибувшими в Галичину“ (З листа І. Франка до М. Драгоманова)².

є) Твори Франка, написані в період 1889—1891 рр.: „До світла“, „Тюремні сонети“, „Дон Кіхот“, „Без праці“, „В поті чола“, „Панські жарти“, „Лис Микита“. (Монтаж з книжкових обгорток та ілюстрацій).

5. Літературна діяльність Франка в кінці 90-х рр. і в 900-і рр.

а) Твори Франка цього періоду: „Мій злочин“, „Основи суспільності“, „У кузні“, „У столярні“, „Отець гуморист“, „Зів'яле листя“, „Мій „Ізмарагд“, „Коли ще звірі говорили“, „Абу Касимові капці“, „Коваль Бассім“. (Монтаж з книжкових обгорток та ілюстрацій).

б) Цитати:

„Поки живий, я хочу справді жити,
А боротьби життя мені не страх“.

(„Декадент“)

¹ Франко І., Твори, т. І, стор. 182, „Книгоспілка“, 1925.

² Там же, стор. 189.

„... Я син народа,
Що вгору йде, хоч був запертий в льох.
Мій поклик: праця, щастя і свобода,
Я хлопський син, пролог, не епілог“.

(„Декадент“)

Переслідування Франка з боку реакційних кіл.

в) Цитати: „... відважився я здати з відзначенням докторат славістики у Відні і габілітуватися на виклади української літератури на Львівському університеті. Об'єднаній коаліції правлячих сфер зі співзвучними українцями вдалося врятувати Русь від такого нещастя, яким безумовно би сталися мої виклади. „Бійтесь бога, як можна цю людину пускати на університет! Подивіться лише, в якому порваному сурдугі він ходить!“ Так укваліфікував мою кандидатуру брат Русин, той самий, що за свою патріотичну працю для добра Русі і Австрії одержує шість чи сім платень“. (Франко, „Дещо про себе самого“)¹.

„Вкінці не можу промовчати того дивовижного факту, що оцю книжечку, чисто педагогічну, далеку від політики (хіба з виємком кількох рядків ув останній казці), подавали наші київські земляки до російської цензури, бажаючи передрукувати її також для російських українців. І що ж ви скажете — цензура заборонила її всю, від початку до кінця. От які то небезпечні ті звірячі історії для цілості російської держави!“ (І. Франко, Передмова до збірки казок „Коли ще звірі говорили“).

Ставлення до Франка друзів (Грабовського, Горького, Л. Українки, Гнатюка, Коцюбинського).

г) Цитати: „Почуття презирства до нижчих класів, а також проповідь племінного антагонізму і національної нетерпимості поступилися місцем почуттям люд-

¹ Франко І., Твори, т. II, стор. 274, „Книгоспілка“, 1925.

ського єднання і солідарності, в чому найбільше позначився вплив гуманної поезії Шевченка. З особливою силою відбився він на творах таких талановитих побутописців, як Франко...“ (Грабовський, стаття „Тарас Григорович Шевченко“)¹.

„Сильна, уперта натура, яка цілою вийшла з житейського бою...“

Наскрізь гуманний, чоловічий — Франко оддає серце і всі свої симпатії тим, хто „в поті чола“ добуває хліб не тільки собі, але й другим, тим, що самі не роблять“. (Коцюбинський М., І. Франко, Реферат, читаний у Чернігівській „Просвіті“ в 1908 р.).

„Головна заповідь Франка — це безпосередня пропаганда серед народу...“ (Л. Українка)².

Горький і Франко:

д) „Треба також згадати про пошану Олексія Максимовича до пам'яті великого письменника, поета і вченого Західної України Івана Франка. Ще в 1911 р. Горький дав згоду прийняти участь у збірнику на честь І. Франка. В 1912 р. він здійснив цю обіцянку, надіславши для цього збірника до Львова оповідання „Лука Чекін“. Збірник побачив світ тільки в 1916 р.“³.

6. Святкування 25-річчя літературної діяльності Франка

е) Цитата: „Коли святкували 25-літній ювілей його літературної діяльності, один список його творів

¹ І. Франко. Літературний плакат, Державне літературне видавництво України, 1940.

² Там же.

³ Попов П., проф., Горький і Західна Україна, „Літературна газета“, № 52, 1939.

займав цілу книжку на 127 сторінок". (Коцюбинський М., І. Франко, Реферат, читаний у Чернігівській „Просвіті“ в 1908 р.).

7. Хворість і смерть Франка. Похорон

8. Радянський народ шанує пам'ять Франка

Утворення Урядового комітету для відзначення Франкового ювілею. (Витяги з газет: „Комсомолец України“, 27/I 1940 р., стор. 1; „Літературна газета“, 28/I 1940 р., стор. 1. Відповідні ілюстрації.)

II. 3 мотивів творчості Франка

(Схема виставки)

Основні мотиви творчості Франка:

1. „Франко — співець праці й боротьби“.
2. „Франко — борець проти польської шляхти“.
3. „Інтернаціональні мотиви в творчості Франка“.
4. „Франко — ворог релігії“.
5. „Любов Франка до батьківщини“.

1. Франко — співець праці й боротьби

Перша підтема: „Лиш в праці варто і для праці жити“.

а) Цитата:

„Мій поклик: праця, щастя і свобода“.

(„Декадент“)

б) Літературні твори:

„Як те залізо“.

„Пісня і праця“.

„У долині село лежить“.

„Каменярі“.

„Без праці“.

„Коваль Бассім“ та ін.

(Монтаж з обгорток творів та ілюстрацій.)



Похорон І. Франка.

Друга підтема: „Франко — співець тяжкої народної долі“.

а) Цитата:

„Ти, велетню, закутий
В недолю й тьми ярмо!“

(„Наймит“)

б) Літературні твори:

„Лиси і пасовиська“.

„Сам собі винен“.

„Муляр“.

„Слимак“.

„Яць Зелепуга“.

„Полуйка“.

„Ріпник“.

„Вугляр“.

„Задля празника“.

„Довбанюк“.

„Лесишина челядь“.

„Добрий заробок“.

„Домашній промисел“.

„Історія моєї січкарни“.

„Вівчар“.

„Борислав сміється“.

„Boa Constrictor“.

„Захар Беркут“.

„Ось панський двір“.

„Вже сонечко знов“.

(Монтаж з обгорток творів та ілюстрацій.)

Третя підтема: „Франко — співець боротьби за визволення трудового народу“.

а) Цитата:

„Лиш боротись — значить жить“

(„Vivere memento“)

б) Літературні твори:

„Пісня будучини“.

„Гадки на межі“.

„Semper idem!“

„Вічний революціонер“.

„Не бійтеся тюрми!“

„Товаришам“.

„Бувають хвилі, серце мліє“.

„Борислав сміється“.

„Наймит“.

(Монтаж з обгорток творів та ілюстрацій.)

2. Франко — борець проти польської шляхти

а) Цитата: „Називають мене часто великі польські патріоти ворогом Поляків. Що маю сказати на цей закид? Чи покликатися на свідоцтво тих Поляків і Польок, що їх люблю, високо ціню і для яких маю всяку пошану? Ні, піду простішим шляхом і скажу одверто: не люблю вже занадто великих патріотів, таких, що мають уста повні Польщі, але яких серце холодне для недолі польського селянина і наймита“. („Дещо про себе самого“)¹.

б) Літературні твори:

„Ліси і пасовиська“.

„Довбанюк“.

„Гриць і панич“.

„Дещо про себе самого“.

„Весно, ох, довго ж на тебе чекати!“

„Ляхам“.

„На Святоюрській горі“.

(Монтаж з обгортки творів та ілюстрацій.)

3. Інтернаціональні мотиви в творчості Франка

а) Цитати: „У нього нема шовінізму: люди діляться на два табори — на кривдників, проти яких він гострить, як меч, своє слово, і покривджених, яким він оддає своє серце“. (Коцюбинський М., І. Франко, Реферат, читаний у Чернігівській „Просвіті“ в 1908 р.)².

„... Наша ціль — людське щастя і воля,
Розум владний без віри основ,
І братерство велике, всесвітнє,
Вільна праця і вільна любов!“

(„Товаришам із тюрми“)³

¹ Франко, Твори, т. II, стор. 277, „Книгоспілка“, 1925.

² Коцюбинський М., Твори, т. V, ДВУ, 1929.

³ Франко, Твори, т. V, Держлітвидав, 1936.

„... Борітеся! Терпіть! По всій землі
Рівняйте стежку правді“.

(„Товаришам“)

„... Я думав про людське братерство нове,
І думав, чи в світ воно швидко прийде?“

(„Гадки на межі“)

б) Літературні твори:

„До світла“.

„Цигани“.

„Товаришам із тюрми“.

„Думка в тюрмі“.

„Сурка“.

(Монтаж з обгорток творів та ілюстрацій.)

4. Франко — ворог релігії

а) Цитата: „Для темного чоловіка єдиний вихід — віра, релігія, а іменно віра і релігія вбиває розум людський і чимраз дужче його затемнює“ (Франко, Чого хоче „Галицька робітницька громада“).

б) Літературні твори:

„Товаришам із тюрми“.

„Отець гуморист“.

„Ліси й пасовиська“.

„Як там у небі?“.

„Дума про Маледикта Плосколоба“.

„Лис Микита“.

„Лисиця-сповідниця“.

„Лисичка-черничка“.

(Монтаж з обгорток творів та ілюстрацій.)

5. Любов Франка до батьківщини

а) Цитата:

„... Та прийде час, і ти вогнистим видом
Засяєш у народів вольних колі,

Труснеш Кавказ, вперещешся Бескидом,
Покотиш Чорним морем гомін волі,
І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі“.

(„Мойсей“)

б) Літературні твори:

„Поет мовить“.

„Якби само велике страждання“.

„Пісня руських хлопів-радикалів“.

„Січовий марш“.

„Де єсть руська вітчина“.

„Сідоглавому“.

„Україна мовить“.

(Монтаж з обгорток творів та ілюстрацій.)

Прикінцева цитата до теми — „З мотивів творчості Франка“: „Про свої новели скажу тільки одно, що майже всі вони показують дійсних людей, котрих я колись знав, дійсні факти, на котрі я дивився або про котрі чув від свідків, малюють крайобрази тих закутків нашого краю, котрі я, як то кажуть, переміряв власними ногами. В такім розумінню — всі вони частки моєї біографії“. (Уривок з листа І. Франка до М. Драгоманова).

III. І. Франко — друг дітей та молоді

(Схема виставки)

Матеріали:

а) Портрет І. Франка в оточенні дітей — героїв його творів (фотомонтаж).

б) Цитата (під портретом): „...подивіться, з яким теплим, сердечним чуттям, з якою любов'ю малює він дітей. Доволі пригадати оповідання: „Малий Мирон“, „Грицева шкільна наука“, „Мій злочин“ і інші, доволі згадати написані їм для дітей казки і вірші — і стане ясным, що борець уміє бути голубом: Франко наче спочиває на дітях од моря сліз і горя, співцем яких він зробився“. (Коцюбинський М., І. Франко, Реферат, читаний у Чернігівській „Просвіті“ в 1908 р.).

1. Франко про читання дітей та молоді

в) Цитати: „...звернути думку моїх малих читачів та слухачів від казкових фікцій на дальший, ширший обрій життєвого змагання і наукового досліду“. (Франко, Передмова до збірки казок— „Коли ще звірі говорили“).

„Старайся насамперед пізнати якнайбільше творів літератури з власного читання, а тоді вже берись до історії літератури“ („Борис Граб“)¹.

2. Твори Франка про дитяче читання й дитячу літературу

Франко І., Жінщина-мати, II. Мати і школа, III. Лектура для дітей. Львів, „Друг“, 1876, ч. 2, стор. 29—31, ч. 4, стор. 60—62.

Франко І., Передмова до казки „Лис Микита“ (Твори, т. XXV, 1928).

Франко І., Передмова до збірки казок— „Коли ще звірі говорили“ (том XXV, стор. 149).

Франко І., Байка про байку (том XXV, стор. 285).

(Монтаж з творів або список творів.)

3. Сюжети світової літератури в творах Франка для дітей та юнацтва

г) Цитати:

„... Книги — морська глибина:

Хто в них пірне аж до дна,

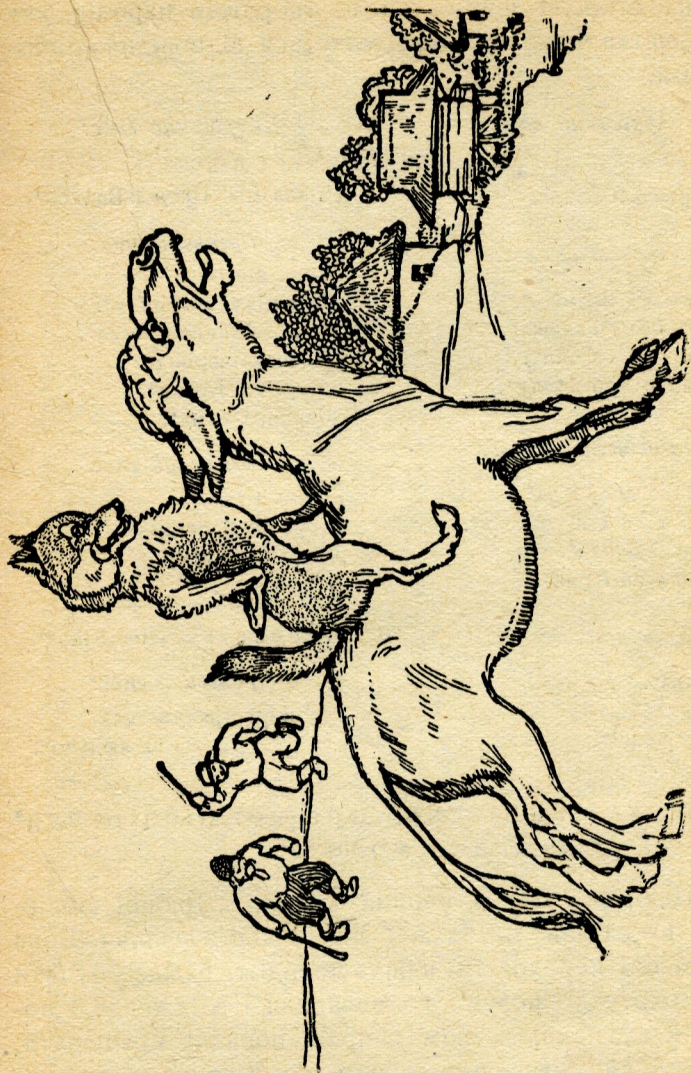
Той, хоч і труду мав досить,

Дивнії перли виносить“.

(Із збірки „Мій „Ізмарагд“)

„Блукаючи по різних стежках всесвітньої історії та літератури, я здавна збирав потроху або намічував собі для пізнішого вжитку поодинокі камінчики, придатні для моєї будови“. (Передмова до циклу віршів „Мій „Ізмарагд“).

¹ Франко І., „Борис Граб“, Твори, т. III, стор. 235, „Книгоспілка“, 1925.



„Зараз виліз на Осла, сів йому на хребет та й їде до села“,

(І. Франко — Вовк вийтом).

д) Список творів у вигляді ширми з 8 сторінок. Кожна сторона ширми являє творчість народів, яку використав Франко, і оформляється відповідним орнаментом.

Арабський епос:

- „Абу Касимові капці“.
- „Коваль Бассім“.

Індуський епос:

- „Заєць і Ведмідь“.
- „Ворона і Гадюка“.
- „Ворони і Сиви“.
- „Байка про байку“.

Російський епос:

- „Старе добро забувається“.
- „Лисичка і Журавель“.
- „Лис і Дрозд“.
- „Лисичка і Рак“.

Український епос:

- „Киця“.
- „Ріпка“.
- „Без праці“.

Сербський епос:

- „Осел і Лев“.
- „Війна між Псом і Вовком“.

Грецький епос:

- „Вовк війтом“.
- „Три міхи хитрощів“.
- „Вовк, Лисиця і Осел“.
- „Лисичка-черничка“.
- „Мурко і Бурко“.
- „Лисичка-кума“.

Німецький епос:

- „Заєць і Їжак“.
- „Королик і Ведмідь“.
- „Лис Микита“.

Іспанський епос:

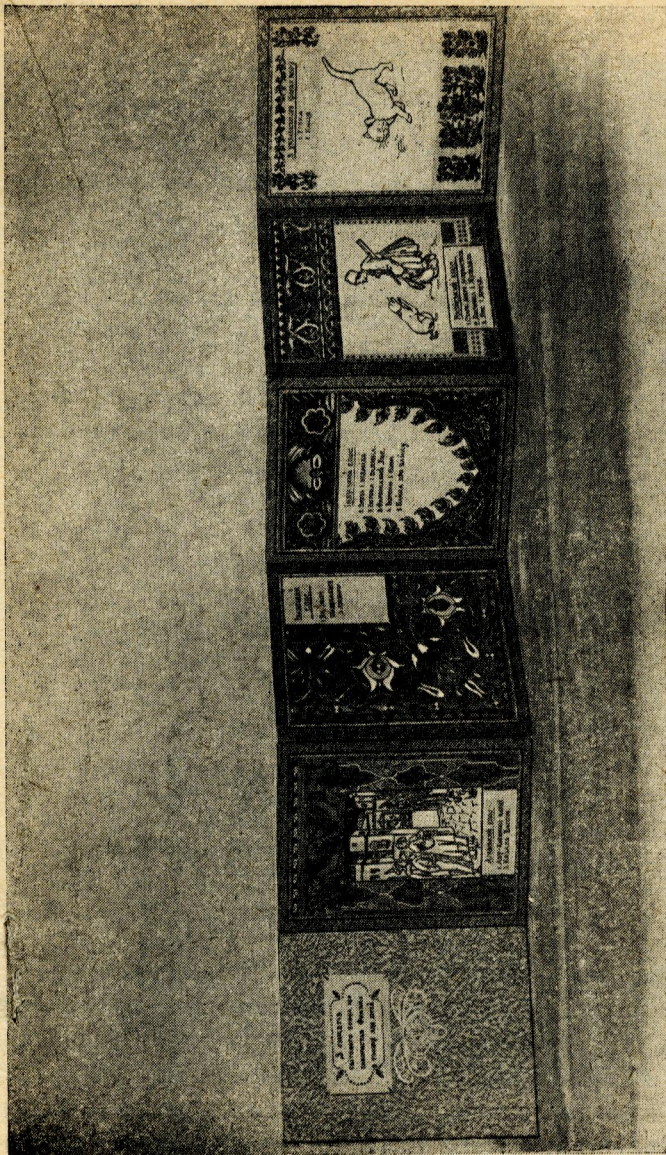
- „Сервантес, „Дон Кіхот“.

Іранський епос:

- „Як звірі правувалися
з людьми“.

4. Франко — видавець „Дрібної бібліотеки“
для молоді

е) Цитата: „Вже в першій книжці „Дрібної бібліотеки“ висказали ми, яка її ціль і яке завдання. Вона має на оці передовсім нашу молодіж, бажає збудити в ній охоту до розумного мислення і слідження і подати їй вказівки, в якім напрямі повинна працювати, щоб познайомитися з загальним ходом наукової роботи Європи, з новішими добутками тої роботи“. (З передмови до „Дрібної бібліотеки“).



Ілюстрований альбом-ширма з сюжетів світового епосу, які І. Франко використав у творах для дітей.

Композиція з обгорток книжок, що вийшли в „Дрібній бібліотеці“:

Еркман-Шатріан, Повісті.

Байрон Д., „Каїн“.

Золя, „Довбня“.

Думи і пісні найзнатніших європейських поетів. Вибрав і видав І. Франко.

IV. Історичні теми в творах Франка

(Схема виставки)

а) Цитата: „Не поединчі люди викликають факти історичні, а обставини і факти творять та викликають людей“. (І. Франко, Критичні письма про галицьку інтелігенцію, 1878).

б) Літературні твори:

„Захар Беркут“.

„Сон князя Святослава“.

„Бунт Митуси“.

„Князь Олег“.

„Святослав“.

„Хрест Чигиринський“.

„Данина“.

„Аскольд і Дир під
Царгородом“.

(Монтаж з обгорток творів та ілюстрацій.)

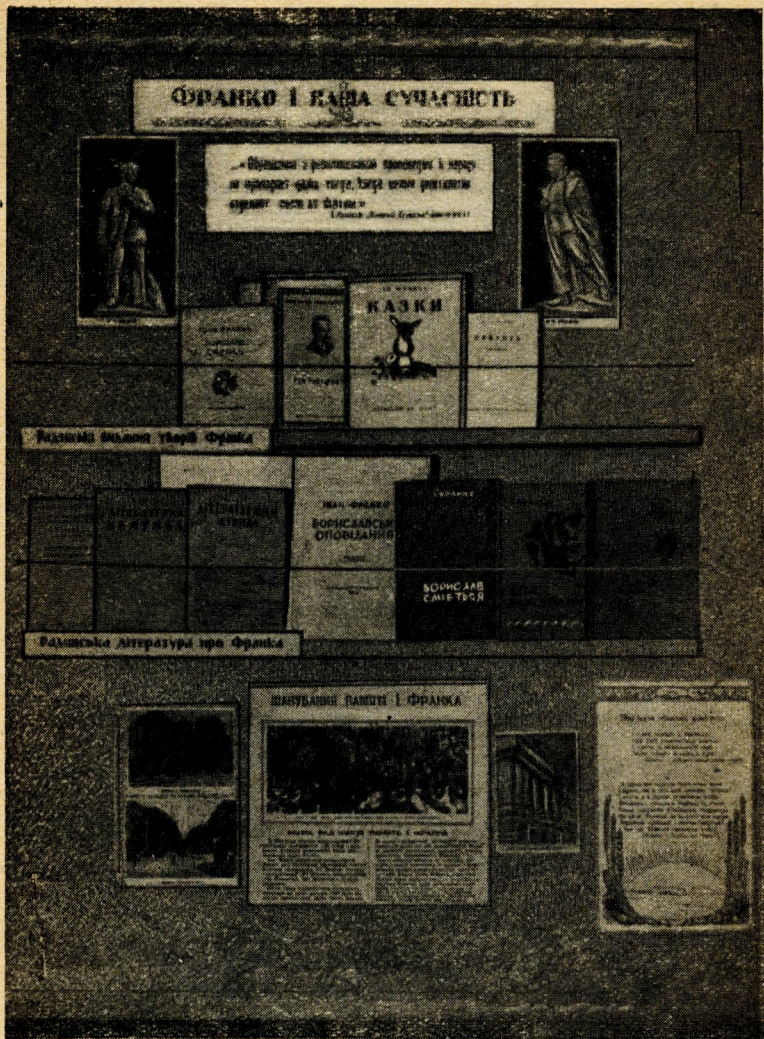
V. Франко і наша сучасність

(Схема виставки)

а) Цитата: „...Обращение с революционной проповедью к народу не пропадает даже тогда, когда целые десятилетия отделяют посев от жатвы...“. (Ленин В., Памяти Герцена, Соч., т. XV, стор. 469).

б) Радянські видання творів Франка (зразки книжок).

в) Радянська література про Франка (статті з журналів, з газет, збірки пам'яті Франка, вірші радян-



Виставка - плакат.

ських поетів про Франка. (Див. бібліографію про Франка, стор. 123—125.)

г) Франко і радянський читач. (Думки читачів про твори Франка).

д) Заходи Радянської влади по увічненню пам'яті Франка. (Готування до ювілею, вулиці ім. Франка, театри ім. Франка, університет ім. Франка).

е) Напис — „Мрії поета зробились дійсністю“.

Цитати:

„...І, наче золото в горнилі,
Цей світ очиститься зовсім —
І чиста, в невичерпній силі
Засяє правда й воля в нім“.

(„Бувають хвилі, серце мліє...“ —
із збірки „З вершин і низин“)

„...Він побідить, порве шкарлупі пересуду,
І вольний, власний лан
Ти знов оратимеш — властивець свого труда
І в власнім краю сам свій пан“.

(„Наймит“)

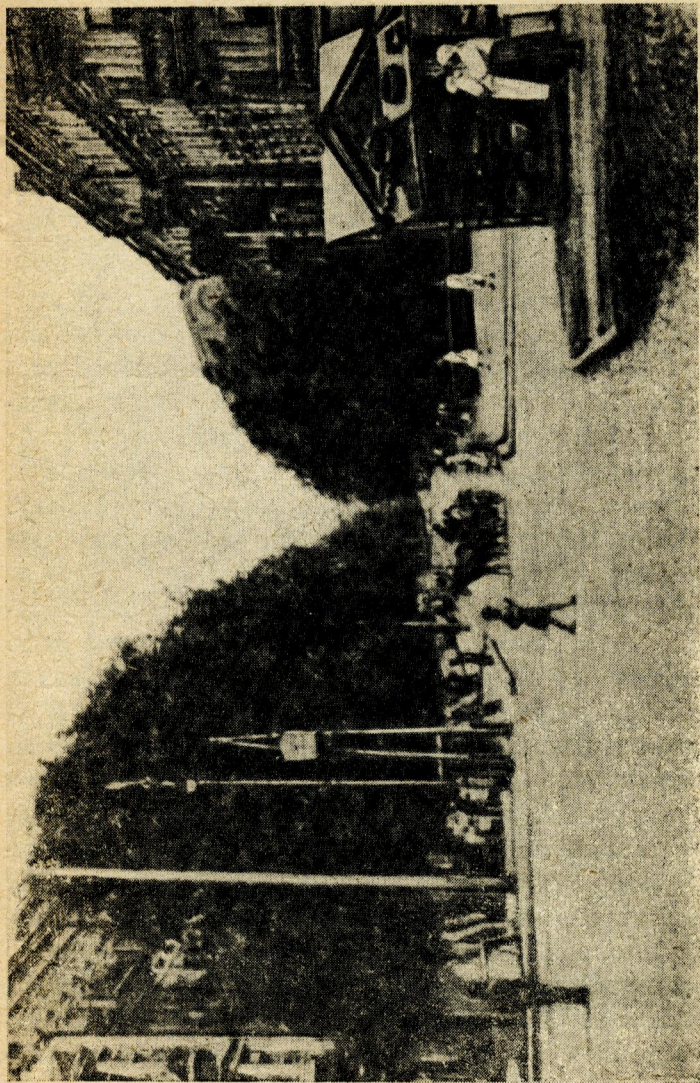
„...А люди щасливі,
Брати мов зичливі,
На прадідній ниві
Працюють поспів...¹

І пісня лунає
Від краю до краю:
Тут пана немає,
Немає й рабів!...“

(„Мій раю зелений“ —
із збірки „З вершин і низин“)

„...Я думав про людське братерство нове,
І думав, чи в світ воно швидко прийде?

¹ *Поспів* — поспіль, разом, спільно.



Вулиця ім. І. Франка в Києві.

І бачив я в думці безмежні поля:
Управлена спільним трудом, та рілля
Народ годувала щасливий, свободний.
Чи це ж Україна, чи це край мій рідний,
Обдертий чужими і світом забутий?
Так, це Україна свободна, нова! "...

(„Гадки на межі“)

е) Фотознімки з життя Країни Рад, з сучасних подій в Радянському Союзі.

* * *

Ми вже зазначили на початку своєї книжки, що далеко не вичерпали всіх форм і методів праці над творами Франка. Ми поділилися лише досвідом роботи в позашкільних установах щодо форм пропаганди і поглибленого вивчення творчості поета. Тут треба уникати всякого штампу і трафарету. Керівники читанням повинні вміло мобілізувати всі можливості й енергійно домагатися успіху.

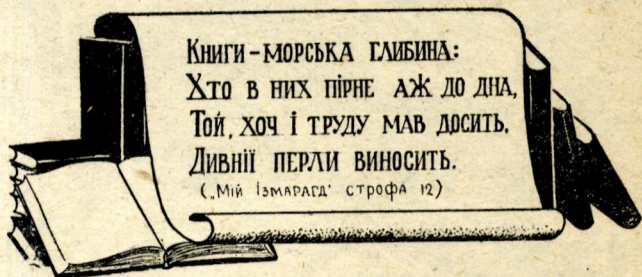
В роботі над вивченням життя і творчості письменника дуже важливо якнайкраще ознайомитися з його біографією та творчістю, з його сучасністю, вдало дібрати твори й теми бесід з дітьми, ураховуючи їх вік та підготовку. Головне — не розкидатися в роботі. Вивчаючи твори І. Франка, треба виявити основне в його творчості: насиченість тематики найактуальнішими питаннями, її реалістичність, глибину висловлених думок і почуттів, велику художність, простоту і народність. А в постаті самого поета — зуміти вказати характерні риси великого каменяра.

Бажано не перетворювати роботи з творами Франка в якусь кампанійську роботу, як це іноді буває, коли ми готуємося до ювілейних дат. Підготовка до ювілейних дат повинна класти початок для дальшої поглибленої і систематичної роботи над письменником.



Пам'ятник І. Франка у Львові.

Досвід роботи з творами Франка має бути стимулом для дальшого вивчення дітьми не лише творів Франка, а взагалі класичної художньої літератури, яка ще й досі не до кінця розкрита перед юними читачами.



БІБЛІОГРАФІЯ

1. Художні твори І. Франка для читання учнів I — IV класів

Коцюбинський М., Франко І., Л. Українка, Вибрані твори, Дитвидав, 1936. *Твори*: У кузні. Думка в тюрмі. Товаришам із тюрми. Грицева шкільна наука. Красне писання. Фарбований Лис. Осел і Лев. (Починаючи з IV кл.).

Франко І., Грицева шкільна наука, Мал. М. Худяка, Дитвидав, 1940. (Починаючи з II кл.).

Франко І., Казки, Мал. О. Маренкова, Дитвидав, 1937. *Казки*: Ріпка. Лисичка і Рак. Лисичка і Журавель. Заєць і Їжак. (Починаючи з I кл.).

Франко І., Киця. В кн.: Коган А., Корсунська Б., Марголіна А., Художня література для дітей. Хрестоматія для педшкіл, т. I, „Радянська школа“, 1940. Є окреме видання: Дитвидав, 1940. (Починаючи з I кл.).

Франко І., Коли ще звірі розмовляли, Казки. Малюнки В. Аверіна, Дитвидав, 1938. *Казки*: Осел і Лев. Лис і Дрозд. Лисичка і Рак. Заєць та Їжак, Лисичка і Журавель. Королик і Ведмідь. Вовк війтом. Заєць і Ведмідь. Мурко і Бурко. Лисичка-кума. Війна між Псом і Вовком. Фарбований Лис. (Починаючи з II кл.).

Франко І., Лисичка-черничка. В кн.: Коган А., Корсунська Б., Марголіна А., Художня література для дітей, Хрестоматія для педшкіл, т. I, „Радянська школа“, 1940. (Починаючи з III кл.).

Франко І., Олівець (скорочено), „Жовтень“, № 9, 1939.

Франко І., Ріпка. Малюнки В. Аверіна, Дитвидав ЦК ЛКСМУ, 1936. (Починаючи з I кл.).

Франко І., Три міхи хитрощів, „Жовтень“, № 5, 1940. (Починаючи з II кл.).

Франко І., В кузнице, „Дружные ребята“, № 1, 1940. (Починаючи з IV кл.).

2. Художні твори І. Франка для читання учнів V—VII класів

Франко І., Воа Constrictor, Дитвидав, 1937. (Починаючи з VII кл.)

Франко І., Бориславські оповідання, Держлітвидав, 1937. *Оповідання*: На роботі. Ріпник. Навернений грішник. Яць Зелепуга. Задля празника. Полуїка. Вівчар. (Починаючи з VI кл.)

Франко І., Борислав сміється, Дитвидав, 1937. (Починаючи з VII кл.)

Франко І., Вибрані твори в п'яти томах, Держлітвидав, 1935—1936.

Франко І., Вівчар, Мій злочин, Держлітвидав, 1936. (Починаючи з V кл.)

Франко І., Лис Микита, Обробка М. Рильського. Малюнки худ. Кеша. Дитвидав, 1937. (Починаючи з V кл.)

Франко І., Вибрані вірші, Держлітвидав, 1937. *Vірші*: Гімн. Каменярі. Земле, моя всеплодющая мати. Excelsior. Товаришам із тюрми. Гриць Турчин. У шинку. Галаган. Пісня і праця. Сідоглавому. (Починаючи з V кл.)

Франко І., Вибрані твори, Дитвидав, 1934. У долині село лежить. Грицева шкільна наука. Олівець. „Schön schreiben“. До світла. На Підгір'ї села невеселі. Ліси і пасовиська. Сам собі винен. Добрий заробок. Каменярі. Вівчар. Муляр. Товаришам із тюрми. Задля празника. Беркут. Воа Constrictor. Борислав сміється. (Починаючи з V кл.)

Франко І., Захар Беркут. Образ громадського життя Карпатської Русі в XIII віці, Х., „Література і Мистецтво“, 1932. (Починаючи з VI кл.)

Франко І., Ліси і пасовиська, К., Держлітвидав, 1935. (Починаючи з V кл.)

Франко І., Оповідання, „Молодий більшовик“, 1939. (Починаючи з V кл.). *Оповідання*: Ріпник. Навернений грішник. Полуїка. Вівчар. Задля празника. Лесишина челядь. Вугляр. Муляр. Сам собі винен. Добрий заробок. Домашній промисел. Ліси і пасовиська. Панщизняний хліб. Малий Мирон. Олівець. Грицева шкільна наука. До світла!

Франко І., Панщизняний хліб. Держлітвидав, 1935. (Починаючи з VI кл.)

Франко І., Сам собі винен. Оповідання, К., Держлітвидав, 1937. (Починаючи з V кл.)

3. Література про Франка

Художня література пам'яті Франка (для виступів
на літературних вечорах)

Бажан М., Бориславські оповідання, „Літературна газета“, 2/VIII 1940, № 35. (Починаючи з V кл.)

Бажан М., Предмєстия Борислава, „Советская Украина“, 1940, № 212. (Починаючи з V кл.)

Рильський М., Франко, в кн.: Вибрані поезії, „Радянський письменник“, 1940. (Починаючи з VI кл.)

Штурман М., Балада про Галичину, „Літературна газета“, 10/II 1940, № 7. (Починаючи з VI кл.)

Малишко А., Іванові Франку.

Статті, нариси, нотатки про Франка (для педагогів
і учнів старших класів)

Айзеншток І., Франко про Горького, „Комуніст“, 1940, 16/X.

Блохін Ю., Естетичні погляди і творчий метод Івана Франка, „Літературний журнал“, 1940, № 3.

Блохін Ю., Іван Франко і російська література, „Літературна газета“, 6/VIII 1938.

Блохін Ю., Франко і Шевченко, „Літературний журнал“, 1939, № 10—11.

Возняк М., Искры разгоревшегося пламени, „Советская Украина“, 12/IX 1940.

Готування до великого ювілею, „Літературна газета“, 22/V 1940, № 24.

Густавцев М., Борець за щастя народу, журнал „Соціалістична культура“, 1939, № 10.

До ювілею Івана Франка, „Комсомолец України“, 27/I 1940.

Дяченко М., Революційна поезія Франка, „Комуніст“, 22/XI 1939.

Кирилюк Є., Франків Борислав, „Комуніст“, 8/IX 1940, 21/IX 1940.

Кирилюк Є., Іван Франко, „Радянська школа“, 1941 (друкується).

Кобелецький Ю., „З вершин і низин“, „Літературна газета“, 4/VI 1940.

Кобелецький Ю., Політичне спрямування сатири Франка, „Літературна газета“, 4/X 1939.

Кобелецький Ю., Співець мрій народних, „Літературна газета“, 22/IX 1939.

Кобелецький Ю., Франко про Шевченка, журнал „Літературна критика“, 1939, № 11.

Коперник І., Велетень людського духу, журнал „Комсомольський пропагандист“, 1940, № 5.

Коцюбинський М., Іван Франко, Реферат, читаний у Чернігівській „Просвіті“ в 1908 р. В кн.: Шаховський С. М., Хрестоматія критичних матеріалів, „Радянська школа“, 1940.

Коцюбинська К., До історії взаємин Коцюбинського та І. Франка, „Літературний журнал“, 1939, № 10—11.

Кротевич Є., Література Західної України, журнал „Молодий більшовик“, 1939, № 11—12.

Меморіально-літературний музей ім. Івана Франка, „Советская Украина“, 9/VIII 1940, № 183.

Ненадкевич Г., Іван Франко и западноукраинская литература, журнал „Знамя“, 1940, № 2.

Неопубліковані листи Івана Франка, „Вісті“, 10/I 1940.

Неопубликованные письма Івана Франка, „Советская Украина“, 16/X 1940, № 241.

Нові документи про Івана Франка, „Вісті“, 16/II 1940.

Павелко П., Франко і російська література, „Вісті“, 20/X 1940.

Падалка Н., Великий письменник-демократ І. Франко, „Більшовик України“, 1940, № 9.

Панченко М., Неопубліковані листи І. Я. Франка, журнал „Літературна критика“, 1940, № 3.

Підгайний Л., Франко і Золя, журнал „Літературна критика“, 1936, № 8.

Пилипчук Д., Лірика Івана Франка, „Вісті“, 28/VI 1940.

Полянская, Царская цензура о произведениях украинского писателя И. Франко, Вводная статья, „Красный архив“, 1940, № 1.

Рильський М., Франко-поет, „Літературна газета“, 4/X 1939.

Симович В., Іван Франко и молодежь, „Советская Украина“, 17/VIII 1940.

Ступак Ю., Шкільні оповідання Івана Франка, „Вісті“, 11/X 1940.

Тичина П. Г., Почалася робота ювілейного Франківського комітету, Вступне слово, „Літературна газета“, 28/I 1940.

Шовкопляс Ю., Пам'яті Івана Франка, „Літературна газета“, 4/VI 1940, № 26.

Щербина В., Повести Івана Франко, журнал „Октябрь“, 1940, № 2.

Юбилейные издания произведений Івана Франко (Беседа с академиком А. И. Белецким), „Советская Украина“, 3/IX 1940.

4. Список репродукцій з портретів І. Франка

Грінченко Б. та Франко І. (портрет), „Літературна газета“, 4/V 1940, № 21.

Ольга Кобилянська и Іван Франко (снимок 1898 г.), „Советская Украина“, 12/IX 1940, № 212.

Іван Франко среди своих современников (Коцюбинский, Іван Франко и украинский этнограф В. Гнатюк), „Советская Украина“, 5/X 1940, № 232.

Франко І. (портрет), В кн.: І. Франко, Бориславські оповідання, Ілюстрації І. С. Іжакевича, Держлітвидав, 1937.

Франко І. (Оповідання), Графічне оформлення Є. Кривинської, „Молодий більшовик“, 1939.

Франко І. (портрет), Вибрані твори, т. II, Держлітвидав, 1935.

5. Методика роботи з творами Франка в школі

Волинський П. і Сніжкова А., Методика літературного читання в V — VII класах середньої школи, К., „Радянська школа“, 1939.

Криворучко С., Вивчення в IX класі повісті І. Франка „Борислав сміється“, Харк. облметодкабінет, 1939.

Понаровська Д., Робота над віршем у початковій школі, К., „Радянська школа“, 1939. (Про роботу над віршем І. Франка „Киця“).

6. Ілюстратори творів І. Франка (для використання в роботі з дітьми)

Аверін В., Франко І.—Ріпка, Дитвидав, ЦК ЛКСМУ, 1936.

Дайц Й., Франко І.—Грицева шкільна наука. В кн.: М. Коцюбинський, І. Франко, Л. Українка, Вибрані твори, Дитвидав, 1936, на стор. 33, 36.

Іжакевич І., Франко І.—Бориславські оповідання, „Держлітвидав“, 1937.

Маренков О., Франко І.—Казки, Дитвидав ЦК ЛКСМУ, 1937.

Рачов Є., Франко І. „Осел і Лев“, казка. В кн.: М. Коцюбинський, І. Франко, Л. Українка, Вибрані твори, Дитвидав, 1936, на стор. 50, 52.

Рачов Є., Франко І. „Фарбований Лис“, казка. В кн.: М. Коцюбинський, І. Франко, Л. Українка. Вибрані твори, Дитвидав, 1936, на стор. 14, 17.

7. Франко в музиці

М. Лисенко, „Не забудь, не забудь...“

М. Лисенко, „Вічний революціонер“ (хор).

М. Лисенко, „Безмежне поле“ (романс).

М. Лисенко, „Місяцю-князю“ (романс).

М. Лисенко, „Розвійтесь з вітром“.

М. Лисенко, „Ой, що в полі за димове“ (хор).

Я. Степовий, „Каменярі“ (романс).

Я. Степовий, „Розвійтесь з вітром“ (для голосу з фортеп.).

Я. Степовий, „Земле моя, всеплодющая мати“.

Я. Степовий, „Як почуєш вночі“.

С. Людкевич, „Вічний революціонер“ (кантата).

В. Золотарьов, „Три поезії І. Франка: 1. „Пісня“ 2. „Кузня“.

3. „Догорають поліна“.

ЗМІСТ

I. Вступ	3
II. Великий письменник-демократ Іван Франко (біографічна довідка)	7
III. Значення І. Франка в українській літературі	17
IV. Керівництво читанням творів І. Франка	27
1. Підготовча робота керівника читанням	27
2. Робота з дітьми молодшого віку (I — III кл.)	30
3. Робота з дітьми середнього віку (IV — V кл.)	48
4. Робота з дітьми старшого віку (VI — VII кл.)	72
V. Бібліографія	121



Редактор *Юстус Н. П.*

**Коган А. И. Материалы для внешкольной работы с произведениями
И. Франко.**

Отпечатано на украинском языке, издание первое

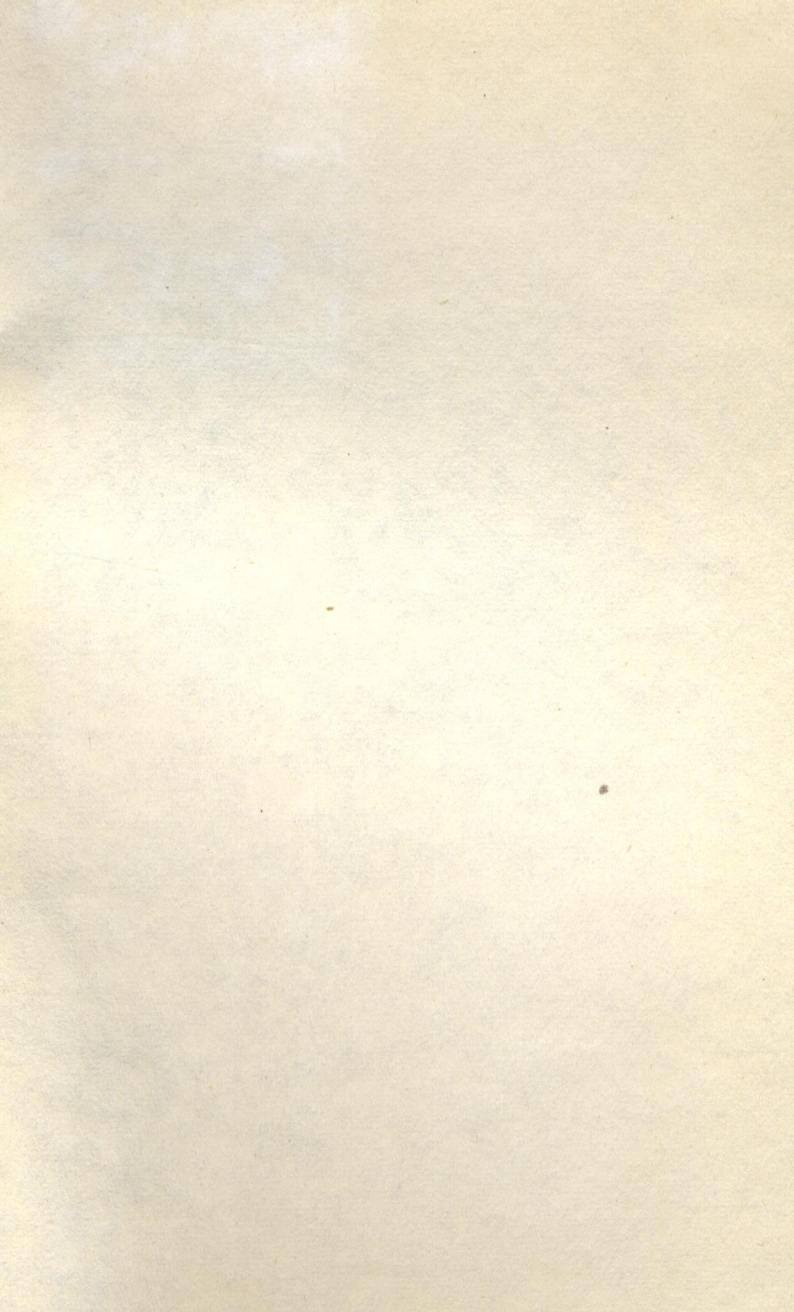
БФ 978. Зам. № 2238. Тираж 5.200. Друков. арк. 4+1 вклейка. Авт. арк. 5,05. В 1 па-
пер. арк. 80.000 знаків. Підписано до друку 6/III 1941 року.

Книжкова ф-ка Політвидаву при ЦК КП(б)У. Київ, Сінний майдан, 14.



31.669

$\Phi \frac{\overline{\text{VI}}}{\text{K-570}}$



31.669

Ф $\frac{\text{Й}}{\text{К-570}}$

А. Коган
Матеріали
для позащкільної
роботи з творами
Г. Франка